

AUDITRAPPORT

- **Nederlandstalige en Franstalige NIRAS DIALOGEN**

**georganiseerd door NIRAS
op 18/04 (Fr), 20/04 (Fr), 25/04 (NI), 09/05 (NI),
11/05 (NI), 12/05 (NI), 15/05 (Fr), 16/05 (Fr)**

- **INTERDISCIPLINAIRE CONFERENTIE**

**georganiseerd door NIRAS
op 30 april 2009**

DE AUDITEURS

**Lieve Goorden - Universiteit Antwerpen
Willy Weyns - Wetenschappelijk comité SAFIR 2
Catherine Zwetkoff - Université de Liège**

Brussel, 2 oktober 2009

INHOUD

- **Globaal auditrapport van de Nederlandstalige en Franstalige NIRAS Dialogen en van de Interdisciplinaire Conferentie, georganiseerd door NIRAS**
- **Auditrapport van de vier Nederlandstalige NIRAS Dialogen**
- **Auditrapport van de vier Franstalige NIRAS Dialogen**

Globaal auditrapport

van de Nederlandstalige en Franstalige dialogen en van de Interdisciplinaire conferentie, georganiseerd door NIRAS

Lieve Goorden, Universiteit Antwerpen

Willy Weyns, Wetenschappelijk comité SAFIR 2

Catherine Zwetkoff, Université de Liège

Dit rapport bestaat uit drie delen:

- 1. een evaluatie van de Nederlandstalige en Franstalige dialogen,**
- 2. het rapport en de analyse betreffende de Interdisciplinaire conferentie en**
- 3. de lessen die eruit getrokken moeten worden voor het vervolg van het participatieproces.**

1. Evaluatie van de NIRAS Dialogen

De dialogen (vier Nederlandstalige en vier Franstalige) worden geëvalueerd op basis van drie vooraf bepaalde doelstellingen:

1. Hebben de dialogen de waarden, principes en bekommernissen van het grote publiek naar voren gebracht, alsook de prioriteit die eraan gegeven worden?
2. Heeft NIRAS via deze dialogen nuttige informatie kunnen verzamelen om de fase van de ‘scoping’ van het SEA – de vragen die in aanmerking worden genomen voor de impactstudie - en de opstelling van het Afvalplan te verfijnen?
3. Heeft het proces een impact op de bekendheid en de geloofwaardigheid van NIRAS en op het vertrouwen in de manier waarop NIRAS de verstrekte informatie zal gebruiken?

1.1 Hebben de dialogen de waarden, principes en bekommernissen van het grote publiek naar voren gebracht?

Om deze vraag te beantwoorden, dient te worden nagegaan of een **voldoende maatschappelijke diversiteit onder de deelnemers** werd bereikt; dit is een noodzakelijke maar niet voldoende voorwaarde voor de diversiteit van de bekommernissen en vragen die bij het grote publiek kunnen rijzen.

1.1.1. De Nederlandstalige dialogen

Volgens de evaluatieformulieren die de Nederlandstalige deelnemers hebben ingevuld (49 in totaal, waarvan de meeste werden ingevuld door de deelnemers aan de dialogen (40) en de rest door de deelnemers aan de IDC), is de diversiteit als volgt:

- Wat de leeftijd betreft, is het opvallend dat de meeste deelnemers zich bevinden in de leeftijdsklasse van 46 tot 65 jaar, meer bepaald vanaf 50 jaar.
- Als men naar het geslacht kijkt, stelt men onmiddellijk vast dat de vrouwen sterk ondervertegenwoordigd zijn. Dit geldt voor alle leeftijdsklassen; enkel de klasse van 65-plussers onderscheidt zich hier, omdat deze groep uitsluitend samengesteld is uit (gepensioneerde) mannen. De gepensioneerde vrouwen zijn niet vertegenwoordigd in deze groep.

- Waar wonen de deelnemers? 48 personen waren afkomstig uit 27 Vlaamse gemeenten, 9 arrondissementen (op 21) en uit alle provincies. Eén persoon was afkomstig uit Den Haag (Nederland). West-Vlaanderen en Limburg zijn het verst verwijderd van Brussel (cf. kaart van de arrondissementen), vandaar wellicht het kleine aantal deelnemers uit deze provincies (resp. 2 en 1). Met 29 deelnemers is Antwerpen zonder twijfel de best vertegenwoordigde stad. Dit is te verklaren door het feit dat de gemeenten die betrokken zijn bij de mogelijke berging van het afval, gelegen zijn op Antwerps grondgebied (Dessel, Mol, Retie en Balen). Uit deze gemeenten kwamen immers 20 deelnemers. De provincies Oost-Vlaanderen en Vlaams-Brabant leverden elk 7 deelnemers.
- Als men ten slotte het sociaal-professioneel midden van de deelnemers bekijkt, kunnen 28 van de 49 deelnemers duidelijk in categorieën worden ondergebracht. Voor de 21 resterende deelnemers (een groot deel dus), blijkt dit veel moeilijker, omdat er ofwel geen enkele informatie over bestaat of omdat de beschrijving van hun beroep te vaag is. De termen ‘ambtenaar’ of ‘bediende’ bijvoorbeeld zeggen niets over het intellectueel midden waaruit de betrokken personen komen. Onder de 28 duidelijk beschreven sociaal-professionele middens, zijn er 13 wetenschappers, 6 personen uit het onderwijs, kunnen er 4 worden gekoppeld aan de milieuproblematiek, 3 aan de gezondheidszorg, is 1 deelnemer journalist en een ander arbeider. Belangrijk is dat een groot aantal personen een wetenschappelijke opleiding hebben genoten, dit is bijna de helft van de duidelijk beschreven sociaal-professionele middens.

1.1.2. De Franstalige dialogen

- Wat de Franstalige deelnemers aan de dialogen betreft, zijn 9 van de 20 deelnemers boven de 60 jaar, zijn er 4 tussen 50 en 59 jaar oud, zijn 4 anderen in de dertig en zijn 2 deelnemers respectievelijk 22 en 24 jaar. De meerderheid van de Franstalige deelnemers is dus, net zoals bij de Nederlandstaligen, vrij oud.
- Wat het geslacht betreft, zijn 7 vrouwen verdeeld over de verschillende leeftijdsklassen. De pariteit tussen man en vrouw varieert naargelang van de groepen (dialogen).
- Het ontwikkelingsniveau is voor het merendeel hoog. 13 deelnemers hebben een universitair niveau, op diverse gebieden. Zeven onder hen hebben een wetenschappelijke achtergrond (exacte wetenschappen). Het uitgeoefende beroep is echter zelden gespecificeerd in de evaluatieformulieren.
- Gezien de keuze om de dialogen in Brussel te organiseren, verbaast het niet dat 8 deelnemers uit het Brussels Hoofdstedelijk Gewest komen. De andere personen hebben een zeer gediversifieerde geografische herkomst.

Wat valt er te besluiten over de sociaal-demografische samenstelling van de groepen, aangezien de recruiteringsprocedure strikt vrijwillig en niet aleatoir is, zonder enige pretentie aangaande de maatschappelijke representativiteit?

De diversiteit van de deelnemers aan de Nederlandstalige dialogen is niet groot. De deelnemers zijn hoofdzakelijk oud, mannelijk, en voornamelijk afkomstig uit de streek van Antwerpen (meer bepaald uit de gemeenten die een rechtstreekse band hebben met de nucleaire problematiek). Ze hebben een hogere opleiding genoten.

Dit gebrek aan diversiteit onder de Nederlandstalige deelnemers kan te wijten zijn aan de kanalen die gebruikt zijn voor de recruitering:

In de ingevulde evaluatieformulieren waren 11 middelen/kanalen vermeld via dewelke deze personen konden worden gecontacteerd. De belangrijkste zijn hieronder vermeld, in dalende volgorde:

- vzw's zoals MONA en STORA (24%). Het is belangrijk hier op te merken dat deze vzw's sterk betrokken zijn bij de problematiek;
- Internet en iVOX (22%);
- doelgroepgerichte uitnodigingen via e-mail (21%);
- personen van NIRAS en website van NIRAS (17%).

Als men een onderscheid maakt tussen de digitale en de andere communicatiekanalen, blijkt dat ten minste de helft (24 op 49) van de contacten werden gerealiseerd via het internet. Dit cijfer is misschien wel hoger omdat dit niet kan worden nagegaan voor alle contacten.

Tijdens de dialogen hebben de deelnemers vragen en commentaren geformuleerd betreffende een 'juiste toegang' tot het participatieproces:

- Heeft men erover nagedacht wie de 'stakeholders' zijn in de dialoog? Werd een onderscheid gemaakt tussen de directe stakeholders (bijvoorbeeld inwoners van de nucleaire regio's, vertegenwoordigers van de 'lokale' belangen) en de indirecte stakeholders (vertegenwoordigers van een 'openbaar' belang)? Zo is de indruk ontstaan dat bepaalde deelnemers 'insiders' waren en anderen 'outsiders'.
- Waarom werd de oefening georganiseerd in Brussel en niet op provinciaal niveau? Dit vormt een obstakel voor de mensen uit Limburg en West-Vlaanderen (zie kaart van de deelnemers).

In verschillende dialogen werd een verschil vastgesteld op het vlak van de voorafgaande kennis van de deelnemers. Dit verklaart waarom sommigen zeggen dat ze veel geleerd hebben en anderen vinden dat de oefening te veel weg had van een herhaling van eerder besproken thema's.

De diversiteit van de Franstalige deelnemers, die overigens minder talrijk waren, is in vergelijking groter, zowel vanuit het oogpunt van de leeftijd, als van het geslacht of van de geografische herkomst (woonplaats). Het zijn allemaal ‘outsiders’, die gekomen zijn uit nieuwsgierigheid, belangstelling voor de toekomstige generaties, de vragen die ze hebben voor hun kleinkinderen... en de confrontatie van ideeën. Ze situeren zich in de abstracte sfeer – niet die van de gebruikskennis – en zijn misschien minder makkelijk te mobiliseren dan de Nederlandstalige deelnemers uit de streek van Antwerpen. Er dient opgemerkt dat twee personen aanwezig waren die zichzelf ‘ecologische militanten’ noemen.

De personen die van elders kwamen dan het Brussels Hoofdstedelijk Gewest zijn niet ontevreden over de keuze van Brussel als plaats voor de dialogen. Zij vinden deze keuze gewoon pragmatisch.

Ook al hebben sommige deelnemers een stevige wetenschappelijke bagage, toch waren ze allemaal tevreden over de gekregen informatie: noch te veel noch te weinig gedetailleerd. Ze volstaat klaarblijkelijk voor ‘gewone’ burgers – in de context van de formule van de dialogen.

Wat de in de evaluatieformulieren vermelde recruiteringskanalen betreft, citeren de deelnemers er soms verschillende zonder dat men altijd uit hun antwoorden kan opmaken dat het om verschillende kanalen gaat (de ‘koppels’ internet–iVOX of nog e-mail en iVOX komen hierbij verschillende keren terug). Eén persoon antwoordt niet op de vraag. Het meest productieve kanaal blijft dus iVOX (8 keer vermeld) en Le Soir (4 keer).

1.2. Heeft NIRAS via deze dialogen nuttige informatie kunnen verzamelen?

1.2.1. Heeft de invoering van het proces in de eerste plaats de diversiteit van argumenten (emoties, kennis, meningen) bevorderd?

1.2.1.1. De Nederlandstalige dialogen

De volgende kenmerken van het proces hebben de diversiteit van argumenten bevorderd:

- Een open instelling vanwege de medewerkers van NIRAS, een duidelijke voorstelling van de informatie, eerlijke antwoorden op bijkomende vragen, de wil om rekening te houden met de bijdrage van de burgers. De open interactie met de deskundigen werd zeer erg op prijs gesteld.

- Uit de schriftelijke evaluatie blijkt dat 35 Nederlandstalige deelnemers zeer tevreden waren over het verloop van het proces. De rol van de moderatoren was zeer belangrijk in de vorming van ideeën en standpunten van de deelnemers. De deelnemers hebben op voet van gelijkheid kunnen deelnemen aan de discussie. Ze kregen enorm veel vragen en hebben dus veel inspanningen moeten leveren om hun standpunt en hun mening duidelijk te formuleren. Deze aanpak is uiteindelijk heel heilzaam gebleken voor het niveau van de inhoud. Af en toe deden de moderatoren de deelnemers actief ideeën aan de hand. Op deze specifieke momenten kan men spreken van inhoudelijke suggesties vanwege de moderatoren en ging hun rol verder dan het eenvoudige begeleiden/stimuleren van de ideeën.

1.2.1.2. De Franstalige dialogen

Alle Franstalige deelnemers zijn tevreden over de verspreiding van de informatie en meer algemeen over het verloop van het proces. 19 deelnemers op 20 menen nieuwe dingen te hebben geleerd tijdens de dialoog. Het tijdsbeheer werd door 18 personen toereikend bevonden in het evaluatieformulier, van de twee anderen was er één middelmatig tevreden en de andere ronduit ontevreden over het gebrek aan tijd dat nog verergerd werd doordat een facilitator ‘vertaalde’ wat de deskundigen van NIRAS eenvoudig uiteenzetten.

Tijdens de dialogen werkt een zekere frustratie vastgesteld wegens het gebrek aan tijd. Sommigen hebben trouwens de wens geuit deel te nemen aan een dialoog die over een weekend gespreid zou zijn.

Uit de observatie van de groepen blijkt dat de informatiemarkt minder of meer is bezocht naargelang van de groepen. Het tijdsgebrek maar ook de kwaliteit van de inleidende presentaties worden door sommigen ingeroepen om hun gebrekkige belangstelling voor deze markt te verklaren.

De diversiteit van de resultaten is in grote mate te danken aan een doeltreffende groepsdynamiek, dankzij het tijdsbeheer en de manier waarop de deelnemers het woord hebben kunnen nemen. Door de tijd te beheren, hebben de facilitatoren soms een delicate keuze moeten maken tussen het risico om de deelnemers al te zeer te frustreren en het risico om de discussie te laten vastlopen met ‘onbehandelbare’ vragen in de context van de dialoog. Hun doel is te creëren. Uit de feedback van de deelnemers blijkt dat de facilitatoren erin geslaagd voorwaarden te scheppen die bevorderlijk waren voor een productieve brainstorming. De deelnemers vinden het leuk om te discussiëren. Ze voelen zich niet overrompeld door het onderwerp, ondanks het feit dat ze geconfronteerd worden met een problematiek waarmee ze niet vertrouwd zijn.

1.2.2. Heeft de verstrekte informatie de diversiteit van inhoudelijke argumenten bevorderd?

1.2.2.1. De Nederlandstalige dialogen

Positieve punten

De deelnemers beschikten over eenzelfde geheel van basisinformatie op de website, een PowerPointpresentatie in het begin van de dag, posters tijdens de pauzes (informatiemarkt) en een documentatiemap die ze konden meenemen.

Tijdens de oefening werd de informatie duidelijk gepresenteerd en hebben de vertegenwoordigers van NIRAS duidelijke en eerlijke antwoorden gegeven op de gestelde vragen.

De mogelijkheid om zich tijdens de koffiepauzes te wenden tot de personeelsleden van NIRAS en aldus alle onduidelijkheid weg te nemen, is zeer productief gebleken voor het begrip van de informatie.

Negatieve punten

Er werd vooraf geen enkele informatie verstuurd. Het persoonlijk opzoeken van relevante informatie op de website heeft geen beduidende resultaten opgeleverd. Tijdens een test enkele dagen vóór de eerste Nederlandstalige dialoog over de vraag welke opties besproken moesten worden, hebben wij geen enkele informatie gevonden op de site van NIRAS, ondanks intensief zoekwerk. Deze vaststelling werd bevestigd door iemand uit Dessel-Mol die beweert tijdens de oefening aangenaam verrast te zijn geweest toen hij vernam dat er verschillende mogelijke opties zijn voor het afvalprobleem.

Volgens de evaluatieformulieren vonden sommige personen dat de verschillende opties voor het afval beter uitgelegd hadden moeten worden. Anderen vonden dat de presentatie van de vier dimensies (ecologisch, maatschappelijk, economisch, participatief) niet diep genoeg was uitgewerkt.

Tijdens de dialoog was de wetenschappelijk expertise enkel afkomstig van NIRAS. Er werd geen enkele tegenstrijdige informatie verstrekt.

De organisatoren kunnen het gevoel van onduidelijkheid omtrent de plaats van de dialoog in het geheel van het raadplegingsproces en het latere gebruik van de verkregen resultaten niet wegnemen. De deelnemers drukken de wens uit dat ze later geïnformeerd zullen worden.

Er werd te weinig informatie ter beschikking gesteld over: het netwerk van betrokken ondernemingen en organisaties in de sector (productie en beheer van afval), en hun respectieve verantwoordelijkheden en belangen.

1.2.2.2. De Franstalige dialogen

We vinden hier dezelfde positieve punten terug. De negatieve punten zijn daarentegen minder in het oog springen of verschillend.

Gezien de heel grote tevredenheid over het niveau van de informatie die in het begin van de dag werd verstrekt, is het niet zeker dat voorafgaande informatie nuttig zou zijn geweest en bruikbaar voor de deelnemers. Deze zijn, ter herinnering, ‘outsiders’ die weinig vertrouwd zijn met de problematiek.

Aan Franstalige kant hebben sommige deelnemers de wens geuit om de hele dag voor zich een poster met de verschillende opties te hebben, om de discussies in het juiste kader te kunnen plaatsen. NIRAS heeft met dit verzoek rekening gehouden tijdens de volgende dialogen.

De Franstaligen hadden ook graag meer informatie gewild over de economische gegevens met betrekking tot de verschillende opties (kosten van het beheer van het afval volgens de mogelijke opties, huidige provisioning, identiteit van de actoren die deze kosten dragen).

De deelnemers stellen zich vragen over de manier waarop rekening zal worden gehouden met hun output en waarop zij dit zouden kunnen nagaan.

Meer algemeen drukken zij de wens uit op de hoogte gehouden te worden van de opvolging van het proces. In dit verband brengt het kanaal van de website weinig reacties teweeg (noch positief noch negatief). Ze lijken te wachten op proactieve communicatie die hun richting uitkomt, veeleer dan de omgekeerde richting.

1.2.3. Heeft NIRAS via deze dialogen nuttige informatie kunnen verzamelen over de opstelling van het Afvalplan en het plan-MER?

1.2.3.1. De Nederlandstalige dialogen

Positieve punten

De organisatoren geven zelf toe dat elke dialoog een nieuw perspectief biedt en onderstreept wat voor hen van nut kan zijn. In dit verband vullen de verschillende dialogen (ondanks de soms beperkte opkomst) elkaar aan op inhoudelijk vlak.

De definitie van bepaalde concepten wordt duidelijker: bijvoorbeeld de technische en maatschappelijke omkeerbaarheid, de directe en indirecte stakeholders, het draagvlak, de energie,...

Het kader van het onderwerp van de dag (vijf mogelijke strategische opties) werd vanaf het begin meegedeeld, maar suggesties die buiten dit kader vielen werden niet meteen verworpen.

Negatieve punten

Wegens tijdsgebrek kon slechts een selectie van de eerder vermelde relevante thema's grondig worden besproken.

Tijdens de discussies worden de maatschappelijke bekommernissen en de gevolgen niet rechtstreeks gekoppeld aan de verschillende technologische opties. Daardoor blijft de oefening abstract. Ware het niet beter geweest het zoeken naar vragen, waarden en indicatoren op een meer directe manier te associëren met de bestaande opties? Blijft nog de vraag of NIRAS over voldoende materiaal beschikt om de fundamentele bekommernissen van de deelnemers om te zetten in elementen die het mogelijk maken een keuze tussen de verschillende opties te ondersteunen.

Ondanks de prijzenswaardige verbeteringen met betrekking tot de procedure als gevolg van de eerste raadpleging in februari, blijft de voorkeur van NIRAS aanwezig, zowel expliciet als impliciet, wegens het gebrek aan informatie en referenties die onafhankelijk zijn van NIRAS.

1.2.3.2. De Franstalige dialogen

De positieve en negatieve punten zijn hier weer dezelfde, op enkele nuances na.

De resultaten verschillen naargelang van de groepen, ook al keren sommige thema's terug. Als ze terugkeren, hebben ze niet hetzelfde gewicht. Een typisch voorbeeld: de vraag van de herinnering aan het afval werd uitgebreid behandeld tijdens de eerste dialoog maar veel minder in de andere groepen.

Men mag dus redelijkerwijs veronderstellen dat niet alle bekommernissen al in kaart zijn gebracht, vermits elke dialoog nieuwe informatie oplevert. Er is dus nog niet voldaan aan het verzadigingscriterium.

De geringe deelnemingsgraad van de ingeschrevenen draagt bij tot deze beperking in zoverre dat beter had kunnen worden voldaan aan het verzadigingscriterium indien meerdere groepen waren gevormd voor elke dialoog. Daarentegen werden de

convivialiteit en de kwaliteit van de informele interacties tussen leden van NIRAS en de deelnemers bevorderd door het kleine aantal deelnemers.

De neutraliteit van het proces draagt bij tot de kwaliteit van de resultaten (de spelregels betreffende het nemen van het woord, de rol van de facilitatoren, de gelijkheid van de deelnemers, de afwezigheid van oordelen) bevordert een doeltreffende brainstorming die meetbaar is aan de hand van de vorming van nieuwe, afwisselende ideeën.

1.3. Heeft het proces een impact op de geloofwaardigheid van NIRAS en op het vertrouwen in de manier waarop NIRAS de verstrekte informatie zal gebruiken?

1.3.1. De Nederlandstalige dialogen

De bijeengebrachte evaluatieformulieren hebben volgende resultaten opgeleverd:

De meeste reacties zijn veeleer voorzichtig als het gaat over de vraag of men gelooft dat de resultaten van de dag doelmatig zullen worden geïntegreerd in het Afvalplan. Men wenst eerst het Afvalplan af te wachten en men dringt aan op een feedback aan de deelnemers daaromtrent.

Als men hen vraagt of ze vertrouwen hebben in de manier waarop NIRAS de door de deelnemers verstrekte informatie zal gebruiken, antwoordt de meerderheid positief (25). Een belangrijke minderheid zegt vertrouwen te hebben, maar koppelt dit aan verscheidene voorwaarden (14). Een minderheid zegt weinig vertrouwen te hebben (7). Eén individu antwoordt dat hij geen vertrouwen heeft. Het grote aantal personen dat zegt vertrouwen te hebben, moet in zijn context worden geplaatst. De meeste personen antwoorden kortweg 'ja' op deze vraag (15 op 25). Dit betekent dat zij hun antwoord niet van commentaar hebben voorzien. Niettemin is de houding ten opzichte van deze vraag over het vertrouwen over het geheel genomen positief.

Tijdens de dialogen zelf:

Er worden vraagtekens geplaatst bij de relevantie van de oefening voor het politiek besluitvormingsproces. Sommigen vrezen dat bepaalde commentaren enkel voor de vorm worden uitgesproken. Ze denken dat ze voor een voldongen feit worden geplaatst, dat de keuze al gemaakt is.

Er is een gebrek aan vertrouwen over de argumenten die NIRAS aanvoert om haar keuzes te rechtvaardigen.

Sommigen stellen zich eveneens vragen over de relevantie van een oefening die betrekking heeft op een enorme tijdschaal.

1.3.2. De Franstalige dialogen

Zestien deelnemers op twintig hebben vertrouwen in NIRAS, de anderen antwoorden niet door onoplettendheid (2) of wensen zich niet uit te spreken (2).

Het geringe aantal deelnemers en de vragen die gesteld werden tijdens de dialogen, doen vermoeden dat de zichtbaarheid van NIRAS bij de ‘gewone’ burgers in het Franstalige gewest zeer beperkt is.

De deelnemers tonen zich heel tevreden aan het eind van de dag, over hetgeen ze geleerd hebben, over de manier waarop de dag is verlopen. Ze zijn zeer tevreden over het feit dat ze betrokken werden bij het besluitvormingsproces in de aanloop naar het Afvalplan en bij de opstelling van het bestek van het SEA. Aan de andere kant creëert deze zeer goede ervaring onbetwistbaar heel grote verwachtingen ten opzichte van NIRAS in termen van integratie van hun bekommernissen in de besluitvormings‘pipeline’. Verwachtingen die evenwel gepaard gaan met twijfels. Ze verwachten dus geïnformeerd te worden over het gevolg dat zal worden gegeven aan de dialogen zonder daarbij noodzakelijk zelf stappen te ondernemen via het internet die van hen een zekere proactiviteit vereisen.

Zoals bij de Nederlandstaligen hebben de deelnemers het enigszins moeilijk zich een besluitvormingsproces voor te stellen waarvan de uitvoering verscheidene tientallen jaren zal duren. Ze hebben niet dezelfde tijdschaal als de deskundigen.

2. Rapport en analyse van de Interdisciplinaire

Dit document heeft betrekking op de plenaire en parallelle Franstalige en Nederlandstalige sessies.

De Interdisciplinaire conferentie (ID-conferentie of IDC) brengt deskundigen uit de drie gewesten bijeen. Ze is tweetalig. Voor de plenaire sessies wordt simultaanvertaling aangeboden. De parallelle groepen werken in één taal (naar keuze van de deelnemers). De lijst met ingeschreven deelnemers is evenwichtig vanuit taalkundig oogpunt.

Doelstellingen van de IDC

Het algemeen doel is criteria en indicatoren te bepalen om de door NIRAS voorgestelde opties te evalueren. Om dit doel te bereiken hebben de deelnemers als taak lijsten met criteria op te maken, de prioriteiten vast te stellen, en de criteria te herformuleren en te testen (relevantie, uitvoerbaarheid, doeltreffendheid, efficiëntie, enz.) ten opzichte van de beheeropties voor het afval van categorieën B en C.

2.1. Verloop van de IDC

2.1.1. Plenaire inleidingen (9-11 uur)

- M. Dubrulle (Greenfacts) : Welkom
- JP. Minon (NIRAS) : Algemene inleiding
- Ph. Lallieux (NIRAS) : De IDC in de raadplegingen over het Afvalplan
- P. De Preter (NIRAS) : De verschillende strategische opties
- JM. Streydio (UCL) : De technisch-wetenschappelijke dimensie
- G. Eggermont (VUB) : De ethisch-maatschappelijke dimensie
- J. Condijs (Le Soir) : De economisch-financiële dimensie
- V..Dries (OVAM) : De milieu- en gezondheidsdimensie

2.1.2 Interactief gedeelte (voormiddag)

Eerste ronde : elke deelnemer kiest een groep die op één van de vier vooraf bepaalde thema's of dimensies werkt: technisch-wetenschappelijk, economisch-financieel, milieu-gezondheid, maatschappelijk en ethisch. De groep begint met het opmaken van een lijst met criteria (inzameling van post-its).

Tweede ronde: de nieuwelingen in de kring worden door de facilitator ingelicht over wat de vorige groep heeft gezegd en voegen commentaren en aanvullingen toe.

Derde ronde: idem.

2.1.3. Plenaire zitting ter afsluiting van de voormiddag: synthese van de resultaten van de acht groepen.

Deze resultaten bestaan uit acht lange lijsten met criteria samengevat door de facilitatoren op basis van het werk dat in groep is verricht op elke dimensie.

2.1.4. Interactief gedeelte (14-16.30 uur)

De acht groepen dienen elk de criteria te hergroeperen en te testen op basis van de lijsten die op het einde van de voormiddag zijn voorgesteld.

Het gaat voor de acht groepen om:

- het vaststellen van de prioriteiten onder de criteria
- het (her)formuleren van de criteria
- het testen van de criteria.

In de praktijk zal er niet genoeg tijd zijn om de criteria te testen.

2.1.5. Plenair besluit (16.35- 17 uur)

- R Scheers (Eos magazine) benadrukt de doeltreffendheid van de procedure.
- J Bredael (RTBF) prijst de interactieve methodologie maar merkt op dat een aantal categorieën van sleutelactoren – politici, journalisten, Greenpeace, electronucleaire sector,... – afwezig zijn.
- JP Minon sluit de dag af.
- Marc Dubrulle formuleert een dankwoord.

2.1.6. Groepsdynamiek

Stef Steyaert, facilitator, legt de interactieve procedure uit bij het begin van elke sessie (11 uur)

In elke ronde kunnen de deelnemers van kring/groep veranderen of in hun oorspronkelijke groep blijven (voormiddag).

Over het geheel genomen ziet het scenario van de interactieve procedure er als volgt uit: acht parallelle kringen of groepen (4 NL en 4 FR) die in drie rondes op de vier dimensies werken.

De facilitatoren hergroeperen de post-its op een bord en geven de nieuwelingen een synthese bij elke nieuwe ronde.

2. 2. Auditrapport van de dag

2.2.1. De deelnemers

Er zijn 82 deelnemers bij het begin van de conferentie, waarbij acht sprekers en 24 personen moeten worden toegevoegd die belast zijn met de omkadering (NIRAS, facilitatoren, auditeurs, rapporteurs). De deelnemers komen uit zeer diverse domeinen. Er ontbreken evenwel politieke actoren, deelnemers uit de milieu-invoedsfeer (ngo's), journalisten.

De gelijkheid der geslachten is niet bereikt (14% van de deelnemers zijn vrouwen); de (Franstalige?) dialogen deden het veel beter vanuit dat oogpunt. De deelnemers zijn van gemiddelde of meer dan gemiddelde leeftijd.

Ongeveer 30% van de deelnemers is vertrokken in de loop van de namiddag.

De deskundigen komen hoofdzakelijk uit de exacte wetenschappen. Ze behoren institutioneel tot zeer gevarieerde groepen (verschillende rationaliteiten, verschillende soorten actiologica). Er is een taalkundig evenwicht, maar zeer weinig deelnemers (ongeveer 10%) maken gebruik van de simultaanvertaling van het Nederlands in het Frans.

2.2.2. Vragen en opmerkingen van de sprekers en deelnemers in verband met de procedure

- Er is een behoefte aan technisch-wetenschappelijke elementen (validatie van de huidige gegevens, industriële uitvoerbaarheid, ontwikkeling van varianten,...); men heeft nog 40 of 50 jaar (70 jaar voor categorie C volgens NIRAS) alvorens eventueel te beginnen met de berging.
- Er moet nog een decennium lang onderzoek worden gedaan, inclusief onafhankelijke audits, een gefinancierde tegenexpertise, met een interdisciplinaire aanpak (maatschappelijke en ethische dimensies). Er moet rekening gehouden worden met de ethiek van de productie van radioactief afval en met de globalisering. De resultaten van het onderzoek moeten openbaar worden gemaakt en transparant zijn.
- De problematiek van de toereikendheid en de beschikbaarheid van de provisies aangelegd door de vervuilers (principe 'de vervuiler betaalt'), rekening houdend

met de geologische tijdsdimensie. Wat de provisies betreft, menen de Franstaligen dat men deze moet laten evolueren op basis van de maatschappelijke keuzes maar ook van de technologische opportuniteiten.

- Wat de raadpleging van de bevolking betreft, volstaan de dialogen niet. Men moet de nodige tijd nemen, zich wapenen tegen het risico van manipulatie en het risico dat de raadplegingen in verband met het Afvalplan enkel dienen om een heropening van de nucleaire optie te legitimeren.
- De communicatie van risico's (cf. RISCOSoftware) moet worden ontwikkeld.
- De manier waarop deze conferentie geïntegreerd wordt in het geheel van raadplegingen doet vragen rijzen.
- Zoals bij de dialogen, stellen de deelnemers zich vragen over het gebruik dat zal worden gemaakt van de resultaten van de conferentie.
- De laatste drie opmerkingen worden gedeeld door de Franstaligen.
- De Franstaligen onderstrepen de noodzaak van een transparante communicatie, met name over de financiële provisies, en stellen de vraag van de omkeerbaarheid ervan (in verband te brengen met de technologische evolutie).
- De Franstaligen debatteren over de keuze die moet worden gemaakt tussen de voordelen en de kosten van een onomkeerbare oplossing en die van een omkeerbare oplossing.

2.2.3. Schriftelijke evaluaties van de deelnemers

Tien personen op een veertigtal aanwezigen hebben het evaluatieformulier ingevuld en teruggegeven.

De uitnodigingskanalen lijken gevarieerd (NIRAS, GREENFACTS, een kennis,...).

Vijf deelnemers op tien zijn matig tevreden over de Interdisciplinaire conferentie, de anderen zijn tevreden. Het succes van de Conferentie bij de deelnemers is dus niet zo uitgesproken als dat van de dialogen bij de 'leken'. Toch zouden negen personen er opnieuw aan beginnen.

Vier deelnemers menen niets geleerd te hebben. Vier anderen verklaren iets geleerd te hebben over de inhoud. Een laatste schrijft dat hij iets geleerd heeft over de methode van de dialoog maar niet over de inhoud.

Vijf deelnemers zijn tevreden over de verspreiding van de informatie, de vijf anderen zijn matig tevreden. Dezelfde verhouding is terug te vinden wat het tijdsbudget betreft. Eén deelnemer wijst erop dat men moeilijk kan verlangen dat druk bezette mensen meer tijd vrijmaken, maar verklaart tevreden te zijn over het feit dat het tempo op het einde van het proces vertraagd werd (het ging te snel de rest van de tijd).

2.2.4. Mondelinge evaluatie van de deelnemers aan de groepen, door de facilitatoren

- Door het feit dat er twee opeenvolgende rondes zijn geweest, konden de groepsdynamiek en de resultaten worden geoptimaliseerd.
- De ‘facilitatie’ werd uitstekend bevonden. Volgens de deelnemers dient men niet te vrezen dat deze nog actiever wordt gemaakt.
- De deelnemers hebben het verlangen op prijs gesteld om ideeën uit te wisselen met de sterk verschillende en onafhankelijke sprekers van NIRAS.
- Ze betreuen evenwel het gebrek aan informatie over de verschillende opties en de financiële aspecten.
- De optie die NIRAS naar voren schuift, wordt te overheersend bevonden in de presentaties, waardoor ze verdacht wordt. De relevantie en de gegrondheid van deze optie worden de facto in twijfel getrokken in een Franstalige groep die zich vragen stelt over de spanning tussen onomkeerbaarheid en technologische evolutie.
- De deelnemers hadden graag meer duidelijkheid gehad over het op elkaar aansluiten van de raadplegingen en het besluitvormingsproces. Ze wensen het resultaat/rapport van deze raadpleging te zien.
- In de periode van 60-80 jaar tussen het begin van de R&D-programma’s en het begin van de eventuele berging, valt de consultatieve periode 2009-10 licht uit.
- Zijn de notulen beschikbaar en voor wie?
- Rapport (zal dit gepubliceerd worden op de website? Wanneer?).

2.3. Analyse

2.3.1. Participatiestrategie en uitvoering

2.3.1.1. Politiek doel

De plaats van de IDC in het geheel van de participatieve raadplegingen en de mogelijke impact in het besluitvormingsproces zijn niet duidelijk.

Op tien ontvangen vragenlijsten, zijn er vier waarin vertrouwen wordt uitgesproken wat het gebruik van de resultaten door NIRAS betreft, vijf antwoorden **NSP** en één waarbij niet geantwoord werd.

NIRAS is van plan de meningen van bevoorrechte actoren in verband met de criteria in kaart te brengen, om de vooropgestelde scenario’s te vergelijken.

2.3.1.2. Wederzijds leren

Volgens de Franstalige deelnemers (tien vragenlijsten), hebben er vijf niet veel geleerd. Toch blijkt uit de discussies dat de deelnemers ervoor te vinden zijn om de middelen die NIRAS heeft ingezet, open te stellen voor alle disciplines in het

algemeen en de menswetenschappen in het bijzonder. Dit resultaat is op zich verre van verwaarloosbaar.

2.3.1.3. Procedure

De inhoud van de IDC is afgebakend door NIRAS. De methodologie van de dag is bepaald door de facilitatoren. De rol die de facilitatoren hebben gespeeld, situeerde zich halfweg tussen *mapping* en synthese. Voor dit laatste zorgen de redacteurs van de rapporten.

Betrokken? In welk opzicht?

De deelnemers zijn allen betrokken. Sommigen zijn het individueel en niet in de hoedanigheid van woordvoerder van de instelling waartoe ze behoren, indien men naar de Franstalige evaluatieformulieren kijkt. Sommige ‘sleutelgroepen’ – journalisten, politici, elektriciteitsproducenten, milieudeskundigen,... – zijn afwezig.

Wat de Franstalige deelnemers betreft, blijkt uit de informele gesprekken tijdens de pauzes dat een deel van hen regelmatig betrekkingen met NIRAS onderhoudt, bijvoorbeeld in de vorm van onderzoekssamenwerking. Indien ze zich betrokken voelen bij de problematiek in het algemeen, kan men niet uitsluiten dat ze gekomen zijn omdat ze zich in ieder geval gedeeltelijk verplicht voelden deel te nemen. Daar ligt ongetwijfeld een groot verschil met de deelnemers aan de dialogen, die volledig vrij en uit eigen keuze zijn gekomen.

Dit zou overigens een verklarend element zijn, naast andere mogelijke verklaringen. Daarbij komt nog de keuze van de datum van de conferentie die misschien ongeschikt is gebleken. Het ging om de vooravond van het weekend van 1 mei, op een zeer mooie vrijdag waardoor men moeilijkheden mocht verwachten om uit Brussel te geraken. Hoe dan ook, een niet te verwaarlozen deel (ongeveer 30%) van de deelnemers is vanaf het begin van de namiddag vertrokken. Ook daar ligt een contrast met de deelnemers aan de dialogen die, op een (zeldzame) uitzondering na, allemaal tot op het einde zijn gebleven.

Gelijke kansen

De vraag van de toegankelijkheid van de conferentie hangt af van de recruiteringswijze.

Ter plaatse geven de afwisseling van kleine kringen en verschillende rondes, alsook de doeltreffende interventies van de facilitatoren, de deelnemers talrijke kansen om vrijuit hun steentje bij te dragen, en hen daarbij te verplichten argumenten naar voren te schuiven.

De toegankelijkheid in termen van gelijkheid bij het nemen van het woord in de ene of de andere groep is niet altijd verzekerd, in ieder geval niet voor de Franstalige

deelnemers. Sommige deskundigen blijven meer assertief dan anderen, zonder dat de facilitator deze toestand volledig kan verhelpen. En het is niet dat men niet geprobeerd heeft een einde te maken aan discussies tussen twee of drie personen met onverzoenbare meningen!

De dynamiek van de groepen

De dynamiek van de Franstalige groepen is goed dankzij de organisatie van het werk in kleine groepen en in rondes. Bovendien was het werk in groepen afgesteld op de plenaire sessies die, dankzij de kwaliteit van de interventies, de discussies hebben verrijkt zonder al te veel plaats in te nemen.

De omvang van de Franstalige groepen naargelang van de vier dimensies toont aan welke de aandachtsvelden van de deelnemers zijn, maar ook welke domeinen hun nieuwsgierigheid opwekken.

Deze omvang is inderdaad onevenwichtig. De wetenschappelijke en technische dimensie heeft bijvoorbeeld het meeste volk getrokken tijdens de eerste en de tweede ronde. Dit is niet verrassend omdat de meeste deskundigen uit de exacte wetenschappen komen. De ethische en maatschappelijke dimensie mobiliseert slechts zeven personen in de eerste ronde (drie vrouwen en vier mannen). Het is deze thematiek die mettertijd het meeste deelnemers verliest. De economische en maatschappelijke dimensie verenigt een zeer productieve subgroep ondanks het gebrek aan economische deskundigheid bij de deelnemers en de afwezigheid van financiële gegevens.

Zodra een groep gevormd is, verplaatst hij zich in zijn geheel. Dat een groep gaandeweg wijzigt, is inderdaad vooral te wijten aan het feit dat sommige deelnemers de conferentie vanaf 15 uur verlaten. Zo is de Franstalige groep die op de ethische en maatschappelijke dimensie werkt, aan het eind van het proces samengesteld uit drie personen. Dat neemt niet weg dat deze kleine groep zeer geanimeerd en productief is, veel meer dan een andere groep van een vijftiental personen die gemonopoliseerd is door twee deskundigen met betrekking tot de wetenschappelijke en technische dimensie.

Toegankelijkheid

Het doel van de IDC is beperkt tot de eerste fasen van de bepaling van criteria om de opties later te kunnen evalueren.

De acteurs zijn grotendeels deskundigen die voor het merendeel afkomstig zijn uit de zogenaamde exacte wetenschappen.

Wetenschappers en technici met verschillende meningen nemen deel aan de inleidingen en aan de raadpleging. Het advies van niet-ingewijden wordt op voet van gelijkheid behandeld.

In de Franstalige groepen dient een onderscheid gemaakt te worden tussen de groepen naargelang van het behandelde thema. De wetenschappelijke deskundigen controleren de wetenschappelijke en technische dimensie alsook de dimensie milieu en gezondheid, maar in mindere mate de twee andere dimensies.

2.3.2. Resultaten

In termen van resultaat is het doel van NIRAS grotendeels bereikt, behalve wat het testen van de criteria betreft. Dit laatste is wellicht te ambitieus rekening houdend met de beschikbare tijd, ondanks een zeer doeltreffende participatieve methodologie.

De eerste lijst met te selecteren/verduidelijken criteria (door wie?) biedt ongetwijfeld een meerwaarde in termen van informatie.

De lijst met criteria voor elk van de dimensies is inderdaad rijk door zijn diversiteit en de kwaliteit van de argumentatie.

De vergelijking van de resultaten van deze conferentie (Franstalige groepen), die voor het merendeel deskundigen bijeenbrengt, met die van de Franstalige burgerdialogen, levert in beide gevallen een hybride lijst van bekommernissen en criteria op. Het onderscheid tussen beide concepten is makkelijker te maken op theoretisch vlak, maar vervaagt snel in het heetst van de discussie. In het geval van de IDC was er waarschijnlijk meer tijd nodig geweest om te komen tot de eigenlijke criteria. Overigens bestaan er gemeenschappelijke bekommernissen, met name inzake het besluitvormingsproces, ook al zijn deze bekommernissen meer aanwezig tijdens de dialogen.

Door de organisatie van het gedeelte ‘discussie’ van de conferentie rond de vier dimensies konden de bekommernissen/criteria in verband met elk van de dimensies systematisch worden uitgediept. Tegelijkertijd heeft het feit dat de deelnemers het spel hebben gespeeld door van de ene dimensie naar de andere over te gaan, de voorwaarden voor een transversale reflectie geschept. Deze benaderingswijze heeft wellicht nog niet helemaal het gewenste resultaat opgeleverd, bij gebrek aan diversiteit in de deskundigheid van de deelnemers, maar heeft toch geleid tot het vormen van een opinie die gunstig is voor een interdisciplinaire aanpak, voor het openstellen van het besluitvormingsproces voor de diverse wetenschappelijke disciplines.

In verband hiermee onderstrepen we nog eens de veranderlijke grootte van de groepen naargelang van de thema's. De maatschappelijke en ethische dimensie had niet echt succes ook al was de kleine groep erg productief. Men kan zich bijgevolg afvragen of de uiting van een opinie ten gunste van de interdisciplinaire aanpak in zekere mate toch niet de weerspiegeling is van een tendens tot maatschappelijke aanvaardbaarheid in de onderzoekswereld. Dergelijke aanpak vormt wellicht een belangrijke uitdaging voor de technische kwaliteit en de maatschappelijke aanvaardbaarheid van de optie die gekozen zal worden – om welbekende redenen beoefent de niet-ingewijde op heel natuurlijke wijze transversale reflectie in tegenstelling tot de wetenschappers.

2.3.3. Evaluatie: methodologische bijdrage aan de evaluatie van de opties en globaal commentaar van de auditeurs

De informatie die ter beschikking is gesteld van de deelnemers, voornamelijk ingewijden, is begrijpbaar.

De diversiteit van de deskundigheid is verzekerd voor de sprekers. Sommige bijdragen worden verspreid in het informatiepakket of later.

In tegenstelling tot de bewering in het ‘Afvalplan in ontwikkeling’ (blz. 6), kan het onafhankelijk auditcomité de neutraliteit van de raadpleging nauwelijks garanderen. Het kan enkel de graad van neutraliteit of het gebrek aan neutraliteit evalueren, en aanbevelingen voor het vervolg formuleren.

NIRAS meent dat alle noodzakelijke gegevens aanwezig zijn om een principebeslissing te nemen. Wat denken onafhankelijke deskundigen hiervan?

De optie ‘eeuwigdurende opslag’ is in feite een periodieke opslag (omkeerbaarheid om de 100 à 200 jaar = positieve connotatie). De term ‘eeuwigdurend’ heeft daarentegen een negatieve connotatie. De keuze van deze termen is dus niet neutraal maar bevooroordeeld.

In welke van de opgesomde opties zou NIRAS de in de documentatie vermelde (blz. 39) Nederlandse optie van langdurige bovengrondse opslag (100 jaar) situeren?

Weinig deelnemers – zelfs de deskundigen – in de Nederlandstalige groepen houden zich bezig met het financiële aspect.

De informatie van economische en financiële aard is duidelijk te mager vanuit het oogpunt van de Franstalige deelnemers die, zonder gespecialiseerd te zijn in het domein, talrijk genoeg zijn om er belangstelling voor te tonen. Zij wensen meer informatie en tevens dat onderzoek wordt verricht naar deze aspecten. Als ze erin slagen enkele criteria te bepalen, kunnen ze deze noch wegen noch testen met kennis van zaken.

Het ultieme doel van de dag – de evaluatiecriteria van de scenario’s testen – is over het algemeen niet bereikt wegens te ambitieus.

Het resultaat van de IDC moet echter niet op zichzelf worden geëvalueerd. Een deel van het belang van de dubbele aanpak – de IDC en de dialogen – berust in de complementariteit. De deskundigen moeten worden ingelicht over de bekommernissen van niet-ingewijden en over de nodige middelen beschikken om er een antwoord op te bieden en ermee rekening te houden bij het vaststellen van de criteria voor de keuze van de opties. Een andere vraag blijft bestaan: de Franstalige deskundigen die in groepen werken, zijn zeker voorstander van het communiceren van het risico maar zijn weinig spraakzaam in verband met een participatieprocedure voor burgers.

3. Algemene lessen voor het vervolg

- Rekening houden met de moeilijkheid om gedurende langere tijd ‘gewone’ individuen te mobiliseren, mensen die zich niet concreet of ideologisch betrokken voelen (geografische ligging of ideologische dimensie) bij een problematiek die zich bovendien afspeelt over een zeer lange tijdschaal.
- Een grotere diversiteit van deelnemers trachten te bereiken: bewust op zoek gaan naar jongeren, vrouwen, diverse sociaal-professionele middens, naar een goede verdeling over het hele grondgebied en in het bijzonder over Vlaanderen.
- Een onderscheid maken in de benadering tussen de rechtstreeks betrokken stakeholders (diegenen die specifiek belang hebben bij de gekozen optie) en de onrechtstreekse stakeholders (zij die veeleer vanuit het oogpunt van het algemeen belang praten).
- Rekening houdend met het verschillende kennisniveau van de deelnemers.
- Uit de discussies blijkt ook zeer duidelijk dat bepaalde concepten – onzekerheid, omkeerbaarheid, solidariteit, herinnering, enz. – moeten worden toegelicht en verduidelijkt en dat die proces tijd zal vragen. Deze informatie is relevant voor de voorbereiding van het komende participatief proces.
- De open interactie tussen de deskundigen van NIRAS en de burgers werd heel erg op prijs gesteld en moet op dezelfde manier worden voortgezet.
- De houding van de moderatoren werd op prijs gesteld en moet op dezelfde manier worden voortgezet.
- Er is nood aan bijkomende informatie over:
 - de verschillende opties;
 - de nucleaire sector en de verschillende actoren, hun verantwoordelijkheden en hun belangen;
 - de plaats en de relevantie van de oefening in het geheel van het raadplegings- en besluitvormingsproces.
- De informatie op voorhand verstrekken. Goed nadenken over het type van informatie dat op voorhand moet worden verstrekt en over de manier (brochure, website, pers) waarop dit dient te gebeuren.

- Goed nadenken over de omkadering van de vraag die in het middelpunt van de komende discussies zal staan. Goed nadenken ook over de manier waarop moet worden gereageerd in situaties waarin de deelnemers uit het kader van de vraag wensen te stappen. Een goed evenwicht zoeken tussen voldoende openheid en het zich concentreren op de problematiek die niet uit het oog mag worden verloren.
- De discussie concreet maken door niet in abstracte termen over principes en maatschappelijke waarden te spreken, maar te koppelen aan de concrete bestaande technologische opties. De discussie verankeren in een concreet kader is tegelijk moeilijk maar noodzakelijk omdat het burgerforum zal focussen op de vraag ‘waarom beslissen?’.
- Vermijden dat de voorkeur van NIRAS in de dialogen doorschemert, door een tegensprekelijke expertise in te bouwen in het proces.
- De deelnemers (aan de dialogen zelf, maar ook aan de toekomstige deelnemers aan de raadpleging) feedback geven over de manier waarop in het plan rekening is gehouden met de geformuleerde vragen en bekommernissen.
- De mensen schrijven NIRAS het imago toe van een organisatie die beheerd wordt van bovenaf, die dus niet onafhankelijk is. In dit opzicht heeft de participatieve oefening meer vertrouwen gewekt bij sommige deelnemers. Maar dat geldt niet voor iedereen: eerst zien en dan geloven. Op dit punt kan NIRAS haar imago verbeteren tijdens de volgende participatievergaderingen, door middel van een zeer transparante communicatie.
- Het vertrouwen van de deelnemers zal toenemen wanneer:
 - zij de garantie hebben dat alle opties nog open staan;
 - zij feedback krijgen over wat er met hun bijdrage zal gebeuren;
 - NIRAS erin slaagt meer transparantie aan de dag leggen in de argumenten die zij aanvoert voor de optie waaraan ze de voorkeur geeft

Brussel, 2 oktober 2009

Catherine Zwetkoff

Lieve Goorden

Willy Weyns

Audit rapport van de vier Nederlandstalige dialogen

Lieve Goorden, Marian Deblonde, Hannes De Zutter, IMDO, Universiteit Antwerpen

Willy Weyns, Wetenschappelijk comité SAFIR 2

18 juni 2009

Evaluatie

De evaluatie gebeurt in functie van de drie vooropgestelde doelstellingen:

1. Hebben de dialogen waarden, principes en bekommernissen die leven bij het brede publiek zichtbaar gemaakt?
2. Heeft NIRAS nuttige informatie verzameld via deze dialogen, voor het opstellen van het Afvalplan en het plan-MER?
3. Heeft het proces een impact op de geloofwaardigheid van NIRAS en op het vertrouwen in hoe NIRAS de geleverde informatie verder zal gebruiken ?

1. Hebben de dialogen waarden, principes en zorgen die leven bij het brede publiek zichtbaar gemaakt?

1.1 Om deze vraag te beantwoorden moet men nagaan of er een voldoende grote diversiteit aan deelnemers is bereikt.

Het was niet de bedoeling om een representatieve steekproef van de bevolking te bereiken met de dialogen. Iets wat onmogelijk is wanneer men mikt op een beperkte groep deelnemers. Wel kan de vraag gesteld worden of de groep deelnemers voldoende divers was samengesteld. Want dat vergroot de kans (maar is geen garantie) dat er een diversiteit aan invalshoeken of een diversiteit aan zorgen en vragen die leven bij het grote publiek aan bod kon komen.

Er is diversiteit nagestreefd door 30.000 mensen aan te schrijven met de vraag tot deelname. Hierop heeft een 10% gereageerd door een klik te nemen op de website. Als we kijken naar de effectieve deelname aan de dialogen, dan lijkt die communicatie inspanning zich niet te vertalen in een diverse samenstelling van de feitelijke groep deelnemers. Voortgaand op de ingevulde evaluatieformulieren (in totaal 49, waarbij het merendeel is ingevuld door deelnemers aan de dialogen (40), de rest door deelnemers aan de IDC) is de diversiteit als volgt:

- Op basis van leeftijd valt op dat de grootste aanwezigheid zich situeert in de leeftijdscategorie van 46 tot 65 jaar en meer uitgesproken vanaf 50 jaar.
- Kijken we naar het geslacht valt meteen op dat vrouwen sterk ondervertegenwoordigd zijn. Deze ondervertegenwoordiging geldt voor alle leeftijdsgroepen, enkel de leeftijdsgroep ouder dan 65 jaar onderscheidt zich hier omdat die groep uitsluitend uit (gepensioneerde) mannen bestaat. Gepensioneerde vrouwen zijn bij deze niet vertegenwoordigd.

- Wat is de woonplaats van deze mensen? Er waren 48 mensen aanwezig uit 27 Vlaamse gemeenten, uit 9 (van de 21) arrondissementen en uit alle provincies. 1 iemand was afkomstig van Den Haag (Nederland). Ten opzichte van Brussel liggen West-Vlaanderen en Limburg het verst (zie kaart van de arrondissementen). Dat is misschien een verklaring voor het klein aantal deelnemers uit die provincies (resp. 2 en 1). Antwerpen steekt er met 29 deelnemers met kop en schouders bovenuit. Dit wordt verklaard omdat op Antwerps grondgebied de gemeentes gelegen zijn die betrokken zijn bij potentiële berging van afval (Dessel, Mol, Retie en Balen). Uit deze gemeentes zijn namelijk 20 deelnemers gekomen. De provincies Oost-Vlaanderen en Vlaams-Brabant leveren elk 7 deelnemers.
- Als we tot slot de achtergrond van de participanten bekijken, dan kunnen we van de 49 mensen er 28 duidelijk omschrijven. Voor de overige 21 (een belangrijk deel dus) ligt dat veel moeilijker omdat er geen gegevens voorhanden zijn of omdat de omschrijving van hun beroep te vaag is. Ambtenaar of bediende bijvoorbeeld zegt niet over de intellectuele achtergrond van de betrokken persoon. Van de 28 duidelijk omschreven achtergronden, zijn er 13 wetenschappers, 6 mensen komen uit het onderwijs, 4 kunnen gelinkt worden aan milieuproblematiek, 3 met de gezondheidszorg, 1 is journalist en 1 is arbeider. Belangrijk is het groot aandeel van mensen met een wetenschappelijk achtergrond. Bijna de helft van de duidelijk omschreven achtergronden.

Besluit: de diversiteit was niet groot. De deelnemers waren vooral ouder, vooral mannelijk, kwamen vooral uit het Antwerpse (met specifieke focus op de gemeenten die met de nucleaire problematiek direct te maken hebben), en zijn hoger opgeleid.

Dit gebrek aan diversiteit betreffende deelnemers kan te maken hebben met de gebruikte kanalen voor rekrutering:

In de ingevulde evaluatieformulieren worden 11 manieren/kanalen vermeld via dewelke mensen gecontacteerd werden. De belangrijkste zijn in aflopende volgorde:

- Vzw's zoals MONA en STORA (24%). Belangrijk te noteren hier is dat deze vzw's sterk betrokken zijn met de problematiek;
- Internet en iVOX (22%);
- Doelgerichte e-mailuitnodingen (21%);
- Mensen van NIRAS en de NIRAS-website (17%);

Maken we het onderscheid tussen digitale en andere communicatiekanalen, dan valt op dat minstens de helft (24 op 49) van de contacten via het internet gelegd werd. Wellicht ligt dit cijfer hoger want niet voor alle contacten kan dit nagegaan worden.

Er kwamen tijdens de dialogen ook vragen en commentaren van de deelnemers bij een 'eerlijke toegang' tot het participatieproces:

- Is er nagedacht over wie 'belanghebbenden' zijn bij de dialoog? Is er een onderscheid gemaakt tussen rechtstreekse belanghebbenden (bv. bewoners nucleaire regio's, vertegenwoordigen een 'lokaal' belang) en onrechtstreekse belanghebbenden (vertegenwoordigen eerder een 'publiek' belang). Zo

ontstond de indruk dat sommige deelnemers ‘insiders’ en andere ‘outsiders’ zijn.

- Waarom was de oefening in Brussel georganiseerd en niet op provinciaal niveau. Dit is een drempel voor mensen uit Limburg en West-Vlaanderen (zie kaartje van de deelnemers).
- Er was in verschillende dialogen een verschil in voorkennis tussen de deelnemers. Sommigen zeggen daarom dat ze veel hebben bijgeleerd, anderen vinden dat de oefening teveel een herkauwen is van thema’s die ze eerder al bespraken.

1.2 Heeft de opzet van het proces de diversiteit aan soorten argumenten (emoties, kennis, opinies) bevorderd?

Volgende karakteristieken van het proces hebben die diversiteit aan argumenten bevorderd:

- Een open houding van de NIRAS medewerkers, heldere presentatie van de informatie, open antwoorden op bijkomende vragen, bereidheid om rekening te houden met de inbreng van burgers. De open interactie met experts werd sterk gewaardeerd.
- Uit de schriftelijke evaluatie blijkt dat 35 participanten zeer tevreden waren met het verloop van het proces. De rol van de facilitatoren was heel belangrijk in de vorming van ideeën en meningen door de deelnemers. De deelnemers kregen een gelijke kans tot inbreng in de discussie. Er werd sterk doorgevraagd, waarbij de deelnemers veel moeite moesten doen om hun mening en visie duidelijk te verwoorden. Uiteindelijk kwam dit het inhoudelijke resultaat sterk ten goede. Af en toe werden ideeën actief beïnvloed door de facilitatoren zelf. Op zulke momenten was er sprake van inhoudelijke input van de facilitatoren en gaat hun rol verder dan louter het (bij-) sturen/stimuleren van gedachten.

1.3 Heeft de aangeleverde informatie de diversiteit aan inhoudelijke argumenten bevorderd?

Pluspunten

- Zelfde basis-informatiepakket op website, in ppt presentatie bij de start van de dag, op posters tijdens de pauze, als documentatiemap mee naar huis.

- Tijdens de oefening wordt de informatie helder gepresenteerd en op bijkomende vragen geven de vertegenwoordigers van NIRAS een duidelijk en open antwoord.
- De mogelijkheid om tijdens de koffiepauze de NIRAS-mensen aan te spreken en onduidelijkheden weg te werken, bleek heel vruchtbaar voor het begrip van de informatie.

Minpunten

- Geen informatie vooraf opgestuurd. Ook het zelf op zoek gaan naar relevante informatie op de website leverde niet veel op. Bij een toets enkele dagen voor de eerste Nederlandstalige dialoog vanuit de vraag ‘welke zullen de te bespreken opties zijn?’ vonden we hierover na goed zoeken geen informatie op de website van NIRAS. Zo getuigt ook iemand van Dessel-Mol dat hij tijdens de oefening aangenaam verrast was dat er meerdere opties mogelijk zijn voor het afvalprobleem.
- Uit de evaluatieformulieren blijkt dat sommigen vonden dat de verschillende afvalopties meer mochten worden toegelicht. Anderen vonden dan weer dat er te weinig diepgang was in de presentatie van de vier dimensies (ecologisch, sociaal, economisch, participatief).
- De wetenschappelijke expertise komt tijdens de dialogen exclusief van NIRAS. Tegensprekelijke informatie wordt niet aangereikt.
- Onduidelijkheid van de plaats van de dialoog in het ganse consultatieproces en van het latere gebruik van de opgeleverde resultaten kan niet worden weggenomen door de organisatoren.
- Er is weinig of geen informatie ter beschikking gesteld over: netwerk van betrokken bedrijven en organisaties in de sector (productie en beheer afval), hun respectievelijke verantwoordelijkheden en belangen.

2. Heeft NIRAS nuttige informatie verzameld via deze dialogen, voor het opstellen van het Afvalplan en het plan-MER?

Pluspunten

- De organisatoren geven zelf aan dat elke dialoog wel een nieuw perspectief aanbrengt en benadrukt dat voor hen nuttig kan zijn. In die zin vullen de verschillende dialogen (ondanks de soms geringe deelname) elkaar inhoudelijk aan.
- Een aantal concepten worden scherper gedefinieerd: bv. technische en maatschappelijke omkeerbaarheid, rechtstreekse en onrechtstreekse belanghebbenden, draagvlak, daadkracht, ...
- De kadering van het onderwerp van de dag (vijf mogelijke strategische opties) wordt bij aanvang meegedeeld, maar input erbuiten wordt niet meteen afgeblokt.

Minpunten

- Door tijdsgebrek konden maar een selectie van de eerder genoemde relevante thema's verder uitgediept worden.
- Tijdens de discussies worden maatschappelijke bezorgdheden en gevolgen niet direct verbonden aan de verschillende technologische opties. Hierdoor blijft de oefening abstract. Zou het niet beter geweest zijn om de oefening waarbij men op zoek gaat naar vragen, waarden en indicatoren directer te koppelen aan de voorliggende opties? Het is de vraag of NIRAS op deze manier over voldoende materiaal beschikt om fundamentele bezorgdheden die bij de deelnemers leven te vertalen naar elementen die aan de basis liggen van een keuze tussen opties.
- Spijts lofwaardige procedurele verbeteringen als gevolg van de eerste consultatieronde van februari, blijft de bias naar de NIRAS-preferentie expliciet en ook impliciet aanwezig, door het ontbreken van NIRAS onafhankelijke informatie en referenties.

3. Heeft het proces een impact op de geloofwaardigheid van NIRAS en op het vertrouwen in hoe NIRAS de geleverde informatie verder zal gebruiken ?

In de ingezamelde evaluatieformulieren komt hierover het volgende naar voor:

- De meeste reacties zijn eerder voorzichtig als het gaat om de vraag of men gelooft dat de resultaten van de dag effectief in het afvalplan zullen worden opgenomen. Men wil eerst het afvalplan zelf afwachten en men dringt aan op feedback ter zake naar de participanten.

- Op de vraag of men vertrouwen heeft in de wijze waarop NIRAS de door de participanten geleverde informatie zal gebruiken zegt het merendeel van de participanten vertrouwen te hebben (25). Een belangrijke minderheid zegt vertrouwen te hebben maar koppelt dit aan een aantal voorwaarden (14). Een minderheid zegt weinig vertrouwen te hebben (7). Een enkeling zegt geen vertrouwen te hebben. Het hoge cijfer van mensen die zeggen vertrouwen te hebben moet gekaderd worden. Het merendeel van deze mensen antwoorden kort met “ja” op deze vraag (15 op 25). Dit betekent dat zij hun antwoord niet geduid hebben. Niettemin is de ingesteldheid t.o.v. deze vertrouwensvraag algemeen positief.

Tijdens de dialogen zelf:

- Er zijn vragen bij de relevantie van de oefening voor het politieke besluitvormingsproces. De bezorgdheid bestaat dat bepaalde commentaren maar pro forma mogen worden geuit. Sommigen zien zichzelf voor voldongen feiten geplaatst: de keuze is in het verleden al gemaakt.

- Er is een gebrek aan vertrouwen in de argumenten die NIRAS aanvoert om de eigen keuze te verantwoorden.

- Sommigen stellen ook vragen bij de zinvolheid van een oefening die betrekking heeft op een enorm grote tijdsschaal.

Lessen voor het vervolg

- Streef naar een grotere diversiteit aan deelnemers: ga bewust op zoek naar jongeren, vrouwen, verschillende professionele achtergronden, een goede spreiding over heel Vlaanderen.
- Maak een onderscheid in de benadering tussen direct betrokken stakeholders (zij die een specifiek belang hebben bij de gekozen optie) en de indirecte belanghebbenden (zij die eerder praten vanuit een publiek belang).
- Houdt rekening met verschillen in voorkennis bij de deelnemers.
- De open interactie tussen NIRAS experts en burgers wordt sterk gewaardeerd en moet op dezelfde manier worden verder gezet.
- De opstelling van de facilitatoren is geprezen en dient verder gezet op deze manier.
- Er is vraag naar meer informatie over:
 - de verschillende opties;
 - de nucleaire sector met daarin de verschillende actoren, hun verantwoordelijkheden en belangen.
 - de plaats en relevantie van de oefening in het ganse consultatie- en beslissingsproces;
- Geef vooraf informatie. Denk goed na over welke informatie op welke manier (brochure, website, pers) vooraf aanbieden.
- Denk goed na over de kadering van de vraag die in de komende discussies zal centraal staan. Denk ook na over hoe te reageren op situaties waarin de deelnemers buiten dat kader willen treden. Streef hierin een goed evenwicht na tussen voldoende openheid en toch de focus van de vraagstelling niet uit het oog verliezen.
- Maak de discussies concreet door niet in abstracto over maatschappelijke principes en waarden te praten, maar deze te verbinden met de concrete technologische keuzes die voorliggen.

Vermijd een bias van de NIRAS voorkeur in de dialogen,

- door tegensprekelijke expertise in het proces binnen te halen.

- Geef aan de deelnemers (van de dialogen zelf, maar ook de toekomstige deelnemers aan de consultatie) feedback over de manier waarop men in het plan rekening heeft gehouden met de geformuleerde vragen en bezorgdheden.
- Mensen dichten aan NIRAS een imago toe van een organisatie die van hogerop gestuurd wordt en daardoor niet onafhankelijk is. De participatieve oefening heeft bij verschillende participanten op dit vlak meer vertrouwen gecreëerd. Maar dit geldt niet voor iedereen: men wil eerst zien en dan geloven. NIRAS kan in de komende participatieronde haar imago op dit punt verder verbeteren door zeer transparant te communiceren.
- Het vertrouwen van de deelnemers zal groeien wanneer
 - ze de garantie hebben dat effectief alle opties nog openstaan;
 - ze feedback krijgen over wat er met hun inbreng gebeurt;
 - NIRAS erin slaagt om haar voorkeur optie op een transparante manier te beargumenteren;

Brussel, 2 oktober 2009

Auditrapport van de vier Franstalige NIRAS Dialogen

Pr. Catherine Zwetkoff (1) – Université de Liège

1. Inleiding

Dit rapport bevat enkele kwalitatieve evaluatie-elementen over het nut van de dialogen op basis van twee criteria: de impact en het rendement.

De impact omvat twee types van effecten: de specifieke en onmiddellijke impact op de rechtstreekse doelgroep (de deelnemers) en de verspreide impact op langere termijn en op een ruimere en a priori niet afgebakende bevolking. De evaluatie van dit laatste type van impact is natuurlijk complex – het is vaak moeilijk een causaal verband (interfererende gebeurtenissen) te leggen – en voorbarig wat de dialogen betreft.

Het rendement doet de vraag rijzen van het verband tussen de middelen die in het kader van een programma worden ingezet en de mate waarin de doelstellingen worden bereikt.

In dit specifieke geval is de vraagstelling in verband met de impact driedubbel:

1. Draagt de output van de dialogen bij tot het identificeren van de bekommernissen en verwachtingen van het publiek, en de prioriteiten die het in verband daarmee stelt?
2. Vormt deze output nuttige informatie om de *scoping* van het SEA te verfijnen en het maatschappelijk draagvlak van het Afvalplan te verrijken en te valideren?

Het nut van de verkregen informatie hangt in de eerste plaats af van het al dan niet beantwoorden aan bepaalde criteria (validiteit, betrouwbaarheid, relevantie, enz.). Is zij vooreerst bruikbaar?

Bruikbare informatie moet ten minste aan deze criteria beantwoorden.

Ze hangt vervolgens af van de mogelijke impact die ze heeft op de beslissing die ze verondersteld wordt te ‘voeden’. Zal deze beslissing verschillend zijn? Zal ze te verkiezen zijn boven de beslissing die genomen zou worden bij gebrek aan deze informatie? Hier is het de rijkdom, de diversiteit van de bijeengebrachte informatie die aan de orde is.

1 De volgende personen hebben door hun pertinente opmerkingen bijgedragen tot dit rapport: Céline Parotte, Enida Dudérija, Jonathan Stas en Jean-Abdon Hardenne (studenten van de tweede Master openbare administratie (ULG) in het kader van de cursus openbaar risicobeheer).

3. Heeft het participatieproces impact op de bekendheid en de geloofwaardigheid van de organisator? Zo ja, welke?

Om dit drievoudige doel te bereiken, dienen de geplande middelen en de aanwending ervan op elkaar afgestemd te zijn. De aanwending van de middelen moet bijvoorbeeld flexibel zijn en afgestemd op de context waarin het participatief proces zich afspeelt, waarbij deze context af en toe kan variëren.

De fasering van dit rapport geeft aan dat het zich hoofdzakelijk toespitst op de vraag of de gegevens – output – die de dialogen hebben opgeleverd, bruikbaar zijn. De kwestie, die nochtans zeer gevoelig is voor alle partijen, van de kwaliteit van de integratie van de resultaten van het programma in de eindbeslissing – het bestek van het SEA en het Afvalplan, zal pas a posteriori kunnen worden bestudeerd.

Het overgrote deel van dit rapport is gewijd aan de eerste dialoog. De structuur van de evaluatieanalyse en de toepassing ervan worden erin toegelicht. De elementen met betrekking tot de andere dialogen zijn enkel opgenomen als ze verschillen van de eerste dialoog. De resultaten en effecten van de vier dialogen zijn het voorwerp van een gemeenschappelijke synthese op basis van de drie aanvangsvragen. Vele van deze effecten zijn immers gelijkwaardig. Er zijn echter een aantal elementen waarin ze van elkaar verschillen.

2. De dialoog van 18 april

2.1. Enkele feitelijke gegevens

2.1.1. De samenstelling van de deelnemersgroep

- Drie personen zijn aanwezig terwijl er 17 deelnemers verwacht waren (ingeschrevenen).
- De deelnemers verklaren gekomen te zijn als individuele burgers, die bekommerd zijn om de toekomst van hun kinderen en kleinkinderen, de evolutie van de hulpbronnen, de duurzame ontwikkeling.
- De waarnemers worden uitgenodigd deel te nemen gezien het aantal ontbrekende deelnemers. Vier bijkomende personen voegen zich aldus bij de discussies. Deze personen zullen aan participerende waarneming doen, in samenspraak met de deelnemers.
- De gelijkheid tussen man en vrouw van de ‘uitgebreide’ groep is gerespecteerd (3 mannen-4 vrouwen).
- De deelnemers zijn hoofdzakelijk universitair (5/7).
- Er is een grote diversiteit in de geografische herkomst van de deelnemers, maar geen enkele van hen komt uit een groot stadscentrum.

2.1.2. Het verloop van de dag

Het verloop werd de dag zelf aangepast op basis van een zeer gedetailleerd aanvangsplan omdat slechts één groep werd gevormd terwijl verschillende groepen gepland waren (er werd aanvankelijk gerekend op enkele tientallen deelnemers).

- Welkomstwoord door een verantwoordelijke van NIRAS die de doelstellingen van de dag (zie infra) en de positionering van de dialogen ten opzichte van het besluitvormingsproces in herinnering brengt. Dit proces eindigt met de overhandiging van het Afvalplan aan de regering.
- Presentatie, door één van de facilitatoren van het dagprogramma, van de spelregels, de informatiemarkt, de website (ter herinnering). De personen stellen zich één voor één voor (geen stress, ‘ik ben bijna aan de beurt’), op beknopte maar efficiënte wijze.
- Technische inleiding tot de dialogen van NIRAS. In een twintigtal minuten worden enkele basisnoties voorgesteld om een kader van minimale en gemeenschappelijke kennis te scheppen voor de groep waarvan de leden a priori geen kennis inzake nucleair afval hebben.
- Toegang tot de ‘informatiemarkt’
- Het groepswerk verloopt in drie fasen (rondes) op basis van een brainstorming en met de hulp van twee facilitatoren die elkaar afwisselen (zie infra):
 - De deelnemers formuleren hun bekommernissen los door elkaar door ze te noteren op *vier post-its* (vier bekommernissen per deelnemer), na een tiental minuten individueel te hebben nagedacht.
 - De bekommernissen worden verdiept door middel van brainstorming na een selectie te hebben gemaakt uit de output van de eerste fase. Ze worden omgezet in sleutelvragen waarmee rekening zou moeten gehouden worden in het Afvalplan omdat de deelnemers menen dat ze een verschil kunnen maken bij de keuze van de opties.
 - Vervolgens worden vier thema’s die NIRAS heeft uitgekozen grondiger onderzocht.
- Elke fase wordt afgesloten met een korte synthese en er wordt een verband gelegd met de volgende fase opdat de deelnemers zouden zien hoe de output van elke fase van hun werk de input van de volgende fase wordt.

- Synthese en slotwoord door een verantwoordelijke van NIRAS.
- Tevredenheidsevaluatie (feedback) van de dialoog door de deelnemers

2.2. Evaluatieanalyse (kwalitatief)

Deze analyse bestaat uit drie delen:

1. Wat zijn de doelstellingen van de dialoog (ter herinnering)?
2. Welke middelen worden ingezet?
3. Met welke resultaten en, in voorkomend geval, welke effecten?

2.2.1. Doelstellingen van de dialoog

Deze zeer algemene doelstellingen stemmen overeen met de dubbele functie van participatiemethodes gebaseerd op overleg:

2.2.1.1. NIRAS voorlichten

De kwaliteit van de beslissing (bestek van het SEA en van het Afvalplan) verbeteren in termen van maatschappelijke aanvaardbaarheid. Door de bekommernissen en de verwachtingen van de verschillende componenten van de maatschappij in verband met de vier, door NIRAS bepaalde dimensies van het afvalbeheer – wetenschappelijk-technisch, financieel, ethisch/sociaal en milieubescherming/gezondheid – op evenwichtige wijze te identificeren en ermee rekening te houden.

2.2.1.2. Leerproces voor alle deelnemers

Dit leerproces slaat op:

- De problematiek van het kernafval (categorieën B en C) (de mogelijke opties).
- De uitdagingen van het beheer van de onzekerheid (met name de vraag van de omkeerbaarheid-onomkeerbaarheid van een optie).
- De verwachtingen en bekommernissen van elk van de partijen, zowel wat de inhoud (voorwaarden-gevolgen van de verschillende opties) als wat het besluitvormingsproces (wederzijds leren) betreft.

Het specifieke doel van de dialoog is te komen tot een ‘spel van geven en nemen’ tussen NIRAS die technische en strategische informatie levert, en deelnemers die weinig op de hoogte zijn van de problematiek van het beheer van kernafval. In ruil

spreken zij hun bekommernissen en verwachtingen uit om NIRAS te helpen het argumentatiedossier te verrijken met betrekking tot de verschillende opties die het voorwerp zullen zijn van het SEA en het Afvalplan. Op langere termijn is het doel van dit spel van geven en nemen de zichtbaarheid van NIRAS en het kapitaal aan vertrouwen in de instelling te vergroten.

Vermits deze doelstellingen gemeenschappelijk zijn voor alle dialogen, zullen we hier niet meer op terugkomen, behoudens uitzondering (dialoog van 20 april).

2.2.2. De middelen

De geëvalueerde middelen zijn de recrutering (die de diversiteit van de groep moet bevorderen), de kwaliteit van het participatief proces – transparantie, neutraliteit –, de kwaliteit van de informatie waarover de deelnemers beschikken, de werking van de groep – tijdsbeheer, groepsdynamiek (nieuwe en originele relevante ideeën).

2.2.2.1. Evaluatie van de recruiteringsprocedure

De recrutering geschiedt op de volgende wijze:

- Op vrijwillige en niet-arbitraire basis.
- Aankondiging in de Metro, Le Soir, ...
- Mailing (iVOX, onderzoeksbureau via panel services).
- Er werden mails gestuurd naar verschillende militante verenigingen alsook herinneringsmails (door NIRAS?).
- Inschrijving op de site van NIRAS
- Herinneringstelefoontjes.

Deze procedure is waardevol op het vlak van de *toegankelijkheid (gelijke kansen op deelneming)* en de *neutraliteit*. Deze twee criteria, die nauw met elkaar in verband staat, vallen zowel onder de ethische als de methodologische dimensie (vorming van biassen).

Iedereen kon zich in principe inschrijven voor de dialogen. De organisator (NIRAS) heeft dus geen enkele rechtstreekse of onrechtstreekse selectie gemaakt.

Ze beantwoordt aan het neutraliteitscriterium in die zin dat niemand wordt uitgesloten omwille van zijn opinie, sociaal statuut, enz.

Het is overigens duidelijk dat er een zelfselectiebias is, maar deze valt onmogelijk uit te schakelen omdat de procedure een beroep doet op vrijwilligers.

Dat neemt niet weg dat men op de hoogte diende te zijn van de gebeurtenis om zich in te schrijven. Deze is verspreid via de media – Metro, Le Soir – en via een

onderzoeksbureau gespecialiseerd in panel services (iVOX). Het is dankzij iVOX dat de meeste deelnemers zich hebben ingeschreven, hetgeen helemaal niet zo verwonderlijk is aangezien deze personen bereid zijn deel te nemen aan onderzoekspanels. Men kan zich evenwel vragen stellen over de geringe respons die iVOX gekregen heeft – hoe verklaart de organisatie dit gebrek aan respons? Is dit ook zo voor andere onderwerpen?

In verband met de ondoeltreffendheid van de aankondiging in de Metro betreft (0 deelnemers via de Metro), kan men een aantal hypothesen naar voren schuiven. Metro wordt vooral gelezen door pendelaars die, per definitie, ver van hun woonplaats werken (krap tijdsbudget). Noch de zaterdag noch een dag in de week past echt voor hen! Bovendien zet het gratis karakter van het medium diegenen die het, min of meer opoplettend, lezen er niet noodzakelijk toe aan zich persoonlijk te engageren in een project dat toch tijdrovend is.

Wat de geringe deelnemingsgraad van de via iVOX gecontacteerde personen betreft, zou het interessant zijn geweest bij de gecontacteerde, maar afwezige personen navraag te doen over de redenen van hun stilzwijgen. Boezemt het onderwerp de panelleden schrik aan door zijn complexiteit, zijn technisch karakter, enz.? De deelnemers die via iVOX zijn gekomen, hebben zich trouwens intellectueel nieuwsgierig en maatschappelijk betrokken gevoeld bij de problematiek van het afval.

Men kan zich ook vragen stellen over het percentage personen dat ingeschreven was en dat effectief heeft deelgenomen. NIRAS heeft enkele elementen van antwoord voor de volgende dialogen omdat de ingeschreven personen telefonisch werden gecontacteerd aan de vooravond van elke dialoog. De meesten blijken de gebeurtenis vergeten te hebben en/of ondertussen andere verplichtingen te hebben aangegaan. Het is dus belangrijk herhaaldelijk contact te onderhouden met de ingeschreven personen tussen het moment van hun inschrijving en de dag van de dialoog zelf.

We vermelden nog dat de site van NIRAS makkelijk toegankelijk is op het net en gebruiksvriendelijk is. Men moet echter weten dat hij bestaat (en toegang hebben tot het internet. De website mist misschien nog de nodige zichtbaarheid.

2.2.2.2. Kwaliteit van het participatief proces

De criteria die in aanmerking zijn genomen om de kwaliteit van het proces te beoordelen, zijn de transparantie en de neutraliteit van het proces.

A. De transparantie van het participatief proces

De deelnemers, de leden van NIRAS, de facilitatoren en de waarnemers stellen zich voor.

De doelstellingen van de dialoog, het tijdschema en het verloop van de dag zijn van in het begin duidelijk bepaald.

De – cruciale – vraag van het gebruik van de output van de dag was voorzien, zowel door NIRAS als door de deelnemers.

Deze vraag is meteen het voorwerp van een *slide*: ‘*Wat is het doel van de dialogen?*’

Het begrijpen van de gevoelens, de perceptie van de mensen, hun verwachtingen, hun bezorgdheden, hun angsten met betrekking tot de globale strategie. Met andere woorden, het standpunt van de ‘maatschappij’ integreren in de ontwikkeling van een Afvalplan en van het SEA. Vanaf het begin van de dag wordt eraan herinnerd dat het er niet om gaat de beheeroptie te bepalen, noch om de plaats te kiezen waar deze optie gerealiseerd zou worden. Tijdens het eerste deel van de dag worden de doelstellingen verschillende keren opnieuw in herinnering gebracht.

Toch stellen de deelnemers NIRAS vragen over het reële gewicht dat deze burgerdialogen zullen hebben in het besluitvormingsproces. Welke relevante resultaten hebben deze besprekingen volgens hen opgeleverd? Met welke elementen zal worden rekening gehouden? Deze vragen komen trouwens regelmatig terug in de dialogen.

Er bestaat geen eenvoudig antwoord of zelfs helemaal geen antwoord op deze vraag, alvorens het bestek van het SEA of het Afvalplan te kennen. In een zeer nabije toekomst zullen de verslagen van de dialogen echter online worden geplaatst in de vorm van rapporten, zullen ze gelezen kunnen worden door elke belangstellende persoon en aanleiding geven tot online reacties of commentaren. Vandaar het belang om de site te leren bekendheid te geven!

B. De neutraliteit van het proces

Is de participatieve procedure van dien aard dat ze een bias in de geuite meningen zal teweegbrengen? Biassen zoals antwoorden in het streven naar maatschappelijke goedkeuring (die van de andere deelnemers, de facilitatoren, NIRAS) of ook nog biassen omwille van ideologische, politieke standpunten die eerder zijn ingenomen over de besproken vragen.

De spelregels – het nemen van het woord, de rol van de facilitatoren, de gelijkheid onder de deelnemers, de voorafgaande bepaling van het te bespreken probleem, een precies doel, geen oordelen over de geuite meningen, enz. – en de situering van de dialoog in het besluitvormingsproces dat tot de principebeslissing moet leiden, bevorderen een neutraal proces. Deze neutraliteit is een basisvoorwaarde voor een doeltreffende brainstorming (vorming van nieuwe en verschillende ideeën).

Het werk van de facilitatoren, alleen met aflossing of samen met anderen naargelang van de verschillende fasen, zorgt voor een ontspannen, vriendelijke atmosfeer.

De stijl van de twee meest actieve facilitatoren – er zijn er drie in totaal – is complementair. De ene stuurt meer, wijst de deelnemers regelmatig op de doelstellingen van de dialoog, herinnert aan de termijnen, de andere luistert meer naar

wat de deelnemers zeggen. De ene vormt een efficiënt tegenwicht voor de andere, waarbij vermeden wordt dat de discussie onproductief vastloopt op een vraag en tegelijkertijd het formuleren van nieuwe ideeën mogelijk wordt gemaakt. De tijd wordt nauwlettend in het oog gehouden (zie infra).

2.2.2.3. De kwaliteit van de informatie

De volgende twee kwaliteitsindicatoren zijn bepaald: de toegankelijkheid en de neutraliteit van de informatie.

A. De toegankelijkheid van de informatie

De technische informatie wordt als inleidende uiteenzetting gegeven. De deelnemers vonden de informatie begrijpelijk, niet te gedetailleerd of te weinig, zonder iemand van het participatief proces uit te sluiten omdat die de technische gegevens niet zou begrepen hebben. Het feit dat men de presentator vanaf dat ogenblik vragen kon stellen, wordt heel erg op prijs gesteld. De deelnemers die in dit stadium vragen stellen, worden er door de animatoren echter snel aan herinnerd dat er later in de voormiddag ruimte is voorzien voor discussie.

De deelnemers hebben trouwens de gelegenheid om vrijuit vragen te stellen tijdens de informatiemarkt, de koffiepauzes en de lunch. De informatie is hoofdzakelijk technisch van aard maar heel erg vulgariseerd.

De informatiemarkt kent een matig succes. Eén enkele poster en een demonstratieapparaat monopoliseren de aandacht

Eén deelnemer betreurt, enerzijds, de interventie van een facilitator om te ‘vertalen’ wat de verantwoordelijken van NIRAS eenvoudig uitleggen en, anderzijds, het gebrek aan tijd.

De deelnemers hebben drie wensen inzake informatie:

- ‘zien’ wat het afval van de categorieën A, B en C precies inhoudt;
- beschikken over een grote poster met de verschillende opties om er tijdens het groepswork naar te kunnen verwijzen;
- duidelijker informatie vanwege NIRAS over de technische optie die haar deskundigen verkiezen.

Tijdens de volgende dialogen is rekening gehouden met deze wensen (foto’s van handschoenen enz., poster)

Op het einde van de dag ontvangen de deelnemers een document dat de inleidende presentatie en andere uitleg bevat.

B. De neutraliteit van de informatie

De eerste informatieve uiteenzetting is beknopt. De slides zijn duidelijk en gaan recht op hun doel af. De antwoorden die de verantwoordelijken tijdens de vragenronde geven, zijn vóór alles informatief, wetenschappelijk en objectief.

Het feit dat de verantwoordelijken van NIRAS afwezig zijn tijdens de burgerdiscussies is zeker een pluspunt.

Tijdens de derde fase van het proces dat erin bestaat de door de burgers gestelde vragen uit te diepen, beslissen deze, in onderlinge overeenstemming en vrijwillig, de vier vragen te volgen die de aandacht van de verantwoordelijken van NIRAS hebben getrokken. De uit te diepen vragen worden dus gestuurd door NIRAS maar met de instemming van de deelnemers die spontaan bereid zijn nog meer aan de bekommernissen van de verantwoordelijken van NIRAS tegemoet te komen.

2.2.2.4. Groepswerking

A. Het tijdsbudget

Het beheer van het tijdsbudget is zo efficiënt mogelijk – de tijd die uitgetrokken wordt voor de discussies is langer dan de tijd die besteed wordt aan de uiteenzettingen, afgezien van de informele gesprekken tijdens de pauzes en de lunch.

Toch één kritische noot: de laatste fase die erin bestaat de door de vertegenwoordigers van NIRAS gekozen punten uit te diepen, blijkt frustrerend voor de deelnemers, omdat ze veel te kort is.

Hebben de deelnemers voldoende tijd om de informatie te verwerken?

De basisinformatie is begrijpelijk en relatief kort. De respons is dus positief. De deelnemers hebben echter productief kunnen discuten op basis van de ontvangen informatie. Dat neemt niet weg dat de tijd die moet worden besteed aan de informatiemarkt misschien (te) beperkt is naar de zin van de deelnemers. Meer informatie over de economische gegevens (kosten van het afvalbeheer, huidige provisionering, enz.) en de actoren die deze kosten dragen, zouden echter welkom zijn geweest. Deze vragen komen trouwens terug in alle dialogen.

Hebben de deelnemers voldoende tijd om te discuten?

Deelnemers verklaren zeer moe te zijn op het einde van de dag. Het formaat van een dag lijkt hun niet voldoende om het programma in zijn geheel af te werken.

Het gebrek aan tijd is zeker een beperking maar de organisatoren, de facilitatoren en de burgers hebben zich daaraan kunnen aanpassen.

De deelnemers zijn sterk begeleid en gestuurd, omwille van de planning maar ook om een productieve groepsdynamiek in stand te houden en te vermijden dat de deelnemers te lang stilstaan bij vragen die vanuit het oogpunt van de facilitatoren voldoende waren uitgediept. Deze werkwijze wordt door één deelnemer als een beperking ervaren. Het was niet mogelijk af te dwalen van de geselecteerde vragen hoewel het de moeite waard was geweest dieper in te gaan op sommige vragen... Het tijdsgebrek speelt in het nadeel van deze onverwachte of originele bijdragen. Er is dus weinig manoeuvreerruimte geweest.

Hebben de deelnemers voldoende tijd om het eens te worden of tot een compromis te komen?

Er werden geen grote meningsverschillen geregistreerd onder de deelnemers. Er worden spontaan en snel compromissen gesloten.

De atmosfeer staat open voor discussie. De deelnemers moeten soms toch aandringen opdat sommige voorstellen meer genuanceerd zouden zijn en in overeenstemming met wat ze zeggen.

B. De groepsdynamiek

Deze dynamiek is productief, de deelnemers hebben belangstelling voor het onderwerp. De ‘technische’ presentatie die het groepswerk voorafgaat, zit er wellicht voor veel tussen (zie infra de kwaliteit van de informatie). Iedereen neemt het woord, ook al doen twee personen het vaker dan anderen. Over het geheel genomen waakt de facilitator erover dat iedereen zijn mening kan uiten. De mensen tonen respect voor de anderen, onderbreken elkaar zelden en drukken zich duidelijk uit. Elkeen brengt het debat weer op gang. De groepsdynamiek is dus efficiënt.

De groepsdynamiek werd in stand gehouden tijdens de koffiepauzes en de lunch. De verschillende categorieën deelnemers mengen zich onder elkaar – niemand zondert zich af – en zetten de discussies op een meer persoonlijke manier voort – wie ben ik, waarom ben ik gekomen? –, en in een goede sfeer. Ondanks de begrijpelijke ontgoocheling van de organisatoren over het kleine aantal deelnemers rekening houdend met de ingezette middelen, appreciëren alle deelnemers de tijd die ze samen doorbrengen.

Het tijdsbeheer en het feit dat de deelnemers het woord nemen, hebben dus bijgedragen tot een efficiënte groepsdynamiek.

Bij het plannen van de tijd hebben de facilitatoren een delicate keuze moeten maken tussen het risico van deelnemers te frustreren en het risico van de discussie te laten vastlopen op ‘onbehandelbare’ vragen in de context van de dialoog. Hun doel is gunstige voorwaarden te creëren voor een productieve brainstorming (de deelnemers moeten voldoening scheppen in de discussies, zodat ze niet gefrustreerd raken en niet het gevoel hebben dat ze overdonderd worden door het onderwerp). Uit de feedback van de deelnemers blijken deze voorwaarden over het algemeen te zijn vervuld.

Ook al nemen twee deelnemers vaker het woord dan anderen, is de spreektijd over het algemeen nogal in evenwicht. De facilitatoren moeten niet vaak tussenbeide komen om ‘positieve discriminatie’ toe te passen. Wanneer dit nodig was, werd hun interventie niet verkeerd opgenomen door diegenen die het meest aan het woord waren en konden de personen die daartoe uitgenodigd werden, zonder enige moeite praten.

C. De interacties tussen de verantwoordelijken van NIRAS en de deelnemers

Het aantal vertegenwoordigers van NIRAS (5) in vergelijking met het aantal deelnemers (3 plus 4 waarnemers) had de vrees kunnen doen ontstaan van een bias bij de deelnemers, bijvoorbeeld door een gevoel van verlies van vrijheid van spreken.

Deze vrees is ongegrond gebleken om de volgende redenen.

Tijdens de eerste twee discussierondes hebben de leden van NIRAS zich teruggetrokken.

Aan het einde van de tweede ronde wensten de deelnemers de reacties van NIRAS te kennen.

Tijdens de derde fase van het proces, die erin bestond de vragen uit te diepen die de burgers zelf hadden opgeworpen, hebben deze in onderlinge overeenstemming en vrijuit beslist de vier vragen te onderzoeken die de aandacht van de verantwoordelijken van NIRAS hadden getrokken.

2.2.3. De resultaten

De impact van de dialoog vanuit het oogpunt van zijn politieke functie – de beslisser informeren – is moeilijk te beoordelen van buitenaf. Wat heeft deze dialoog bijgebracht in termen van toegevoegde kennis over de bekommernissen van ‘gewone’ burgers? Het gaat om het nut van het proces. Het is aan NIRAS om de meerwaarde van de informatie over de bekommernissen in de maatschappij te evalueren. Het is zij die op het einde van de dag een positief oordeel uitsprekt.

De ‘kaart’ van de bekommernissen wordt beschreven in het rapport over elke dialoog, op basis van de notulen. We beperken ons er hiertoe te vermelden dat een grote bekommernis van deze dialoog te maken heeft met het beheer van de herinnering aan het afval.

Is de bijeengebrachte informatie nuttig, is ze bruikbaar?

Globaal gesproken kan men zeggen dat het participatief proces aan een aantal kwaliteitscriteria beantwoordde: neutraliteit, transparantie, efficiëntie, resultaten die toe te schrijven zijn aan de groepsdynamiek, aan de middelen die ter beschikking zijn gesteld van de deelnemers. De bijeengebrachte informatie is dus bruikbaar.

De deelnemers hebben vertrouwen in NIRAS voor het valoriseren van de resultaten van de dialoog, maar drukken de wens uit om op de hoogte gehouden te worden van de opvolging van het proces. In dit verband wekt het kanaal van de website weinig reacties op (noch positieve noch negatieve). Ze lijken een proactieve communicatie te verwachten die eerder hun richting uitkomt dan omgekeerd.

Ze zijn unaniem tevreden over de geschreven en informatieve documenten (*conditio sine qua non*), over de kwaliteit van het debat dat daarna gevoerd wordt. Ze zijn tevens tevreden over de kwaliteit van het onthaal en de eenvoud van de contacten – alle actoren mengen zich zeer snel tijdens de pauzes en de lunch – en verklaren goede momenten met elkaar doorgebracht te hebben (toch enkele uren). De tijd gaat inderdaad heel snel voorbij ...

In dat opzicht zijn ze veel minder tevreden over de tijd die ze gehad hebben om te discussiëren, en vinden ze dat ze zich te veel hebben moeten haasten en te veel gestuurd waren omwille van de timing, ten nadele van het uitdiepen van ideeën.

3. De dialoog van 20 april

3.1. Enkele feitelijke gegevens

3.1.1. De samenstelling van de deelnemersgroep

- Twee personen op de 16 verwachte deelnemers (ingeschrevenen), uit nieuwsgierigheid, persoonlijke belangstelling maar ook uit bekommernis voor het algemeen welzijn.
- Eén waarnemer (student) wordt uitgenodigd om deel te nemen.
- Geen gelijkheid tussen man en vrouw (twee mannen).

- Alle drie hebben een hoger opleidingsniveau met een technische deskundigheid voor de twee oorspronkelijke deelnemers en relevante beroepservaring inzake kernafval voor één van hen.

3.1.2. Het verloop van de dag

Het programma werd herzien ten opzichte van 18 april om rekening te houden met het zeer geringe aantal deelnemers. De dialoog bestond uit slechts één ronde. De dag werd beëindigd na de lunch.

- Welkomstwoord met voorstelling van de aanwezige personen.
- Welkomstwoord met herhaling van de doelstellingen van de dag.
- Inleiding op de dialogen van NIRAS. Enkele basisnoties.
- Fase 1 van de dialoog: de basisideeën en –bekommernissen van de burgers. Vragen-antwoorden met de verantwoordelijken van NIRAS.
- Slotwoord door een verantwoordelijke van NIRAS.
- Feedback van de deelnemers

3.2. Evaluatieanalyse

3.2.1. De doelstellingen

Rekening houdend met de aanwezigheid van deskundigen van NIRAS, die verklaarbaar is door het zeer geringe aantal deelnemers, is het proces gericht op de technische informatie veeleer dan op de dialoog, teneinde de bekommernissen in kaart te brengen. Deze koers is des te ‘natuurlijker’ omdat de tweede deelnemer een expertise heeft die hem in staat stelt de technische informatie te begrijpen die gegeven wordt als antwoord op de vragen van de eerste deelnemer.

3.2.2. De middelen

3.2.2.1. Evaluatie van de recruiteringsprocedure

De twee deelnemers komen via het kanaal iVOX. Een bias (vaste deelnemers aan dit soort van oefening)?

3.2.2.2. De kwaliteit van het participatief proces

A. De transparantie van het participatief proces

Idem (dialoog van 18 april)

B. De neutraliteit van het participatief proces

Het zeer geringe aantal deelnemers verklaart waarschijnlijk waarom de leden van NIRAS aanwezig zijn gebleven tijdens de eerste (en enige) rond van de dialoog. Hierdoor was het proces gericht op de door NIRAS aanbevolen technische oplossingen maar zijn er weinig discussies geweest over de bekommernissen van de deelnemers.

Overigens zal de opstelling van de actoren tijdens de tweede helft van de voormiddag (fase 1) waarschijnlijk de neutraliteit en zeker de dynamiek van de groep beïnvloeden. Deze dynamiek vormt een cirkelboog, waarbij de deelnemers zich tegenover de verantwoordelijken van NIRAS bevinden, met links van hen de drie waarnemers.

De verantwoordelijken hebben een zee belangrijke, niet verbale communicatie die wellicht invloed heeft op hetgeen de deelnemers zeggen. Deze laatsten hebben inderdaad geen gemakkelijk visueel contact onder elkaar maar wel met de leden van NIRAS.

Deze opstelling vergemakkelijkt de rechtstreekse wisselwerking tussen de verantwoordelijken van NIRAS en de deelnemers. Ze corrigeren sommige van de geuite voorstellen of ideeën of geven verduidelijking bij bepaalde specifieke thema's. Soms dragen ze er door hun opmerkingen toe bij dat het debat wordt stopgezet. Ook dit zou de neutraliteit van het proces hebben aangetast indien er sprake was geweest van een proces van groepsdynamiek. Maar dat was niet het geval gezien de numerieke verhouding tussen de twee deelnemers en de vijf/zes verantwoordelijken van NIRAS waaraan nog de waarnemers en de animatoren moeten worden toegevoegd!

Het gaat bijgevolg minder om een dialoog dan om een spel van vraag en antwoord, waarbij de twee deelnemers elk hun vragen aan de verantwoordelijken van NIRAS stellen en elkaar daarbij negeren.

Op deze dialoog is een nieuwe facilitator aanwezig, naast de twee anderen.

De facilitator herhaalt de instructies niet zoveel als tijdens de eerste dag, tijdens de presentatie en tijdens de discussies. Zij laat de deelnemers zich vrij uitdrukken. Vanuit dat oogpunt is geen enkele bias vast te stellen. De kwaliteit van het debat neemt echter snel af, het debat wordt redundant bij gebrek aan initiatieven om het weer op gang te brengen. De twee andere facilitatoren komen niet of haast niet tussenbeide.

De deelnemers worden op voet van gelijkheid behandeld maar er is geen enkele positieve discriminatie om de minst assertieve deelnemer beter bij de discussie te betrekken.

De twee deelnemers hebben zeker de gelegenheid zich uit te drukken maar de ene lijkt ernstiger genomen te worden dan de andere. Dat is te merken in de niet-verbale houding van de verantwoordelijken van NIRAS.

3.2.2.3. De kwaliteit van de informatie

Zie dialoog van 18 april.

Voor het debat werd een grote affiche met de vier door NIRAS voorgestelde oplossingen geïnstalleerd als gevolg van de suggesties van de deelnemers aan de vorige dialoog. De burgers hebben aldus een leidraad, maar daardoor was hun aandacht meer gericht op de eventuele oplossingen dan op hun bekommernissen.

3.2.2.4 Groepswerking

A. Het tijdsbudget

Er werd niet specifiek tijd besteed aan de informatiemarkt zoals dat gepland was tijdens de eerste dag. De twee deelnemers hebben er zelfs geen oog op geworpen, waarschijnlijk omdat ze van oordeel waren dat de informatie die ze tijdens het eerste deel van de voormiddag ontvangen hebben voldoende was.

B. De groepsdynamiek

Zoals hierboven vermeld, gaat het om een spel van vraag en antwoord en niet om een discussie. Dit type van dynamiek werd teweeggebracht door de opstelling van de deelnemers tegenover de leden van NIRAS. De twee deelnemers hebben zich rechtstreeks tot de leden van NIRAS gericht. De wisselwerking tussen de deelnemers werd tot stand gebracht en vertaald door NIRAS.

3.2.3 De resultaten

Over het geheel genomen kon het proces niet aan alle kwaliteitscriteria voldoen, met uitzondering van de transparantie van het proces en de kwaliteit van de informatie die ter beschikking werd gesteld van de deelnemers.

Ondanks het gewijzigde scenario van de dialoog door het gebrek aan deelnemers en het gebrek aan een gediversifieerd debat, lijken sommige thema's van de dialoog van deze dag tijdens de andere dagen te zijn bovengekomen, wat als voordeel zou kunnen hebben dat de tendensen die waarneembaar waren tijdens de andere dagen werden bevestigd.

Wat het leerproces betreft, blijkt uit de vragenlijsten die de twee deelnemers hebben ingevuld dat ze de indruk hebben geleerd te hebben uit de halve dag en dat ze tevreden zijn over de organisatie.

De efficiëntie van het proces – de ingezette middelen ten opzichte van de verkregen resultaten – doet toch vragen rijzen.

4. De dialoog van 15 mei

4.1. Enkele feitelijke gegevens

4.1.1. De samenstelling van de deelnemersgroep

- Negen personen zijn aanwezig terwijl er 35 verwacht waren (ingeschrevenen).
- De deelnemers verklaren gekomen te zijn als individuele burgers, die bekommerd zijn om de toekomst van hun kinderen en kleinkinderen, de evolutie van de hulpbronnen, de duurzame ontwikkeling.
- De waarnemers worden uitgenodigd deel te nemen gezien het aantal ontbrekende deelnemers. Vier bijkomende personen voegen zich aldus bij de discussies. Deze personen zullen aan participerende waarneming doen, in samenspraak met de deelnemers.
- De gelijkheid tussen man en vrouw is gerespecteerd (5 mannen-4 vrouwen).
- De groep behoort grotendeels tot een bepaalde leeftijd (zes deelnemers van meer dan 55 jaar en één jongere deelnemer, de twee anderen hebben een gemiddelde leeftijd).
- De motivaties zijn gevarieerd: ongerustheid, angst, verantwoordelijkheid ten overstaan van de toekomstige generaties. Voor de eerste keer zijn er twee militanten inzake milieu aanwezig.
- De geografische herkomst van de deelnemers is gevarieerd.

De deelnemers zijn gediversifieerd vanuit het oogpunt van het laatste diploma dat ze verkregen hebben (gaande van lager secundair onderwijs tot doctoraat, over niet-universitair hoger onderwijs).

Over het algemeen was de groep gediversifieerd, behalve op het vlak van de leeftijd.

4.1.2. Het verloop van de dag

Het verloop van de dag was hetzelfde als dat van 18 april.

4.2. Evaluatieanalyse

We vermelden hier enkel de verschillen ten opzichte van de vorige dialogen. Voor de rest verwijzen we de lezer naar de dialoog van 18 april.

4.2.1. De doelstellingen van de dialoog

Zie dialoog van 18 april

4.2.2. De middelen

4.2.2.1. *De recruiteringsprocedure voor de deelnemers.*

Drie personen komen via iVox en twee via iVox plus de krant (niet gespecificeerd). Een persoon is op de hoogte gesteld via een bron bij NIRAS.

4.2.2.2. *De kwaliteit van het proces*

A. De transparantie van het participatief proces

Zie dialoog van 18 april (het scenario en het verloop van de dag waren dezelfde als tijdens de eerste dialoog).

B. De neutraliteit van het participatief proces

De facilitator is meer op haar gemak en luistert vooral meer naar de deelnemers tijdens de eerste ronde van de dialoog van 15 mei dan tijdens die van 18 april. De sfeer is opnieuw ontspannen, gezellig.

De facilitatoren herinneren aan het kader van de bekommernissen: deze laatste moeten worden beschouwd in het kader van de vier dimensies van de problematiek van het afvalbeheer. Ze helpen de deelnemers tevens hun boodschap aangaande de geselecteerde thema's te structureren door een vragenrooster voor te stellen. Wat is belangrijk? Waarin is dit belangrijk? Welke goede vragen moeten worden toegevoegd aan de keuzecriteria van de opties? Waaraan ziet u dat hiermee rekening is gehouden door het Afvalplan (indicatoren)?

4.2.2.3. *De kwaliteit van de informatie*

A. Toegankelijkheid van de informatie

De informatiemarkt was een groot succes. De groep werd onderverdeeld op basis van de te stellen vragen.

B. Neutraliteit van de informatie

Het zijn deze keer de deelnemers die de prioriteiten bepalen onder de uit te diepen thema's, dit voortkomen uit de individuele reflectie van een tiental minuten. Deze thema's worden op een individuele post-it geschreven. Elke deelnemer wordt verzocht drie of vier thema's te kiezen die zullen worden verzameld, verstaan door de facilitatoren en eventueel gehergroepeerd en geplakt op een *flip chart*. De vijf thema's die de meeste stemmen halen worden in groep besproken (onderzoek, opbouwen van een gedeelde oplossing, financieel beheer, controle van het afvalbeheer en maatschappelijk draagvlak).

4.2.2.4. Groepswerking

A. Het tijdsbudget

In tegenstelling tot 18 april verklaren de deelnemers tevreden te zijn over het beheer van het tijdsbudget.

B. De groepsdynamiek

Het proces is dynamisch: elke deelnemer stelt een idee voor, de groep discuteert erover en dit gaat zo door tot alle *post-its* uitgeput zijn.

4.2.3. De resultaten

Uit de discussies blijkt zeer duidelijk dat bepaalde concepten – onzekerheid, omkeerbaarheid, solidariteit, herinnering, enz – verhelderd en gepreciseerd moeten worden en dat dit leerproces tijd zal nemen. Deze informatie is relevant voor het komende participatief proces.

Eén deelnemer suggereert om dit type van aanpak door te trekken naar specifieke doelgroepen (jongeren, burgerbewegingen, journalisten enz.).

De impact van de dialoog vanuit het oogpunt van zijn politieke functie – de beslisser informeren – is moeilijk te beoordelen van buitenaf (zie dialoog van 18 april).

De impact van de dialoog op het wederzijds leren van de actoren, in ieder geval dat van de gewone burgers, leent zich ook hier tot een positieve evaluatie wars van elke ondubbelzinnigheid. Ze hebben feitelijke gegevens geleerd en, belangrijker nog, ze

zijn zich zowel bewust van de complexiteit van het radioactief afvalbeheer (alle categorieën) als van de noodzaak van een transversale aanpak van de problematiek (tegelijkertijd rekening houdend met de vier dimensies).

5. De dialoog van 16 mei

5.1. Enkele feitelijke gegevens

5.1.1. De samenstelling van de deelnemersgroep

- In het begin bestond de groep uit vijf leden (we weten niet hoeveel personen verwacht werden die dag). Rond de middag gaat een eerste persoon weg, een andere (een waarnemer) wordt uitgenodigd deel te nemen wegens het geringe aantal aanwezigen. Later moet ook een tweede deelnemer vertrekken.
- De gelijkheid tussen de geslachten is niet gerespecteerd (vier mannelijke deelnemers tegen één vrouw).
- Ten minste vier onder hen hebben hogere studies gedaan.
- Twee personen zijn minstens veertig jaar oud. Drie deelnemers zijn dichtbij hun pensioen of zijn gepensioneerd.

5.1.2 Programma van de dag

- Inleidend woord met voorstelling van de aanwezige personen.
- Welkomstwoord door een verantwoordelijke van NIRAS met een herhaling van de doelstellingen van de dag.
- Inleiding op de dialogen van NIRAS. Enkele basisnoties.
- Dialoog 1: de basisideeën en –bekommernissen van de burgers: vragen zonder antwoorden (antwoorden zijn te vinden in de informatiemarkt).
- Toegang tot de informatiemarkt om antwoorden te vinden op hun vragen en terbeschikkingstelling van de verantwoordelijken van NIRAS.
- ‘Post-it’ vragen.
- Keuze van de deelnemers aan de thema’s die in de namiddag moeten worden behandeld.
- Twee ontwikkelde thema’s.
- Slotwoord door een verantwoordelijke van NIRAS
- Feedback van de deelnemers over de dag.

5.2. Evaluatieanalyse

5.2.1 Doelstellingen van de dialoog

Cf. dialoog van 18 april.

- Leerproces voor alle deelnemers

Dit leerproces slaat vooral op:

- •De problematiek van het kernafval (categorieën B en C) (mogelijke opties).
- •De uitdagingen van het beheer van de onzekerheid

Deze notie werd herhaaldelijk aangekaart, in het bijzonder via het omkeerbaarheidsconcept, die een belangrijke bekommernis leek te zijn bij enkele leden van de groep.

- De verwachtingen en bekommernissen van elk van de partijen

De vraag van de rol van het onderzoek wordt uitgediept. Voor de eerste keer is het verband tussen het beheer van het kernafval en de uitstap uit de kernenergie het voorwerp van een lange discussie. Eens dit verband gelegd, is er bij de deelnemers, die eerst voorstander waren van een omkeerbare oplossing, een ommekeer ten gunste van een onomkeerbare oplossing. Ze vrezen dat de uitstap uit de kernenergie het onderzoek niet bevordert, terwijl dit een conditio sine qua non is voor een omkeerbare oplossing. Dit is tevens een primeur vanuit het oogpunt van de groepsdynamiek omdat men bij de vorige dialogen geen radicale verandering had waargenomen als gevolg van de uitwisseling van ideeën onder de deelnemers.

5.2.2. De middelen

5.2.2.1. *Evaluatie van de recruiteringsprocedure voor de deelnemers.*

Steeds opnieuw rijst het probleem van de lage opkomst, ondanks de herinneringstelefoontjes van NIRAS.

5.2.2.2. *Evaluatie van de kwaliteit van het proces*

A. Transparantie van het participatief proces

Cf. dialoog van 18 april.

B. Evaluatie van de neutraliteit van het proces

Het proces beantwoordt aan het neutraliteitscriterium. Het bevordert aldus het formuleren van nieuwe ideeën. De vraag van de juiste oplossing wordt inderdaad voor de eerste keer sinds het begin van de dialogen aangekaart.

5.2.2.3. Kwaliteit van de informatie

A. Toegankelijkheid van de informatie

De deskundigen van NIRAS konden tijdens het debat ingrijpen om de dialoog hier en daar bij te sturen en vragen van deelnemers te beantwoorden, ter aanvulling van bepaalde theoretische aspecten van de problematiek.

B. Neutraliteit van de informatie

De informatie is neutraal voor wat het inleidende gedeelte betreft.

De keerzijde van de medaille is dat de deskundigen, door hun deelname aan de discussie om bepaalde informatie op verzoek van de deelnemers aan te vullen, een centrale plaats in de discussie innamen. Men voelt dat de deskundigen van NIRAS heel erg achter de oplossingen staan die ze voorstellen: ze pleiten vaak voor hun eigen oplossingen, waardoor een stukje neutraliteit verloren gaat. Hun tussenkomsten zijn hier echter minder uitgesproken en aansporend dan tijdens de dialoog van 20 april, omdat de deskundigen van NIRAS zich zo veel mogelijk buiten de discussie en zelfs buiten de kring van de deelnemers hebben gehouden.

5.2.2.4. Groepswerking

A. Tijdsbudget

Tijdens gesprekken zoals deze komen altijd heel wat ideeën bovendrijven die elkaar soms aanvullen of soms tegenspreken, waardoor het gesprek een andere wending neemt. Een deelnemer kan inspringen op het idee van de vorige spreker of, integendeel, een totaal ander standpunt verdedigen zodat van het idee van de vorige spreker wordt afgestapt. Zoals eerder vermeld, heeft de groep voldoende tijd gehad om een fundamenteel standpunt te wijzigen, door bijvoorbeeld zijn voorkeur voor een onomkeerbare oplossing te veranderen in een voorkeur voor een omkeerbare oplossing.

De facilitatoren hebben overigens één concreet voorstel tot op het einde uitgewerkt, namelijk het voorstel om een begeleidingscomité op te richten. Doordat slechts twee voorstellen werden uitgediept, was er meer tijd voor reflectie vanwege de deelnemers.

B. Groepsdynamiek

De groepsdynamiek bleek bijzonder productief.

C. Wisselwerking tussen de verantwoordelijken van NIRAS en de deelnemers

De verantwoordelijken van NIRAS waren actief aanwezig tijdens het debat. Hun aanwezigheid heeft ongetwijfeld tijdens de tweede ronde de meningsuiting van de deelnemers beïnvloed. Twee deelnemers vinden de deelname van NIRAS een signaal van transparantie. Ze betreuren zelfs dat ze niet nog meer bij het debat betrokken waren.

We wijzen er in dat verband op dat de deelname van NIRAS in feite een gevolg is van de magere opkomst – een van de deelnemers haakte al na de eerste ronde af.

5.2.3. Resultaten

In hun slotwoord geven de verantwoordelijken aan dat ze globaal tevreden zijn over de resultaten van de dag. De debatten zijn inderdaad vruchtbaar en gevarieerd. De gesprekken zijn tevens productief dankzij de proactieve aanpak van de deelnemers en het feit dat iedereen voldoende aan het woord kwam.

De impact van de dialoog op het wederzijdse leerproces bij de actoren, in ieder geval bij de gewone burgers, is ook hier zeer positief.

De deelnemers zijn unaniem tevreden over de geschreven en informatieve documenten die als leidraad dienen bij het debat. Wat dat betreft is het doel bereikt: de deelnemers zijn unaniem tevreden over de beschikbare middelen.

Ze verklaren daarentegen veel minder tevreden te zijn over de tijd waarover ze beschikten om te discuten, alles moest te snel gaan en was te gestuurd omwille van de timing, zodat sommige ideeën niet verder konden worden uitgediept.

De deelnemers stellen vertrouwen in NIRAS voor een optimale benutting van de resultaten van de dialoog.

Voor herhaling vatbaar – ze zouden hun deelname zo overdoen.

6. Besluit

6.1. Vergelijkende analyse van de vier dagen en lessen

6.1.1. Gelijkenissen

Wat eens te meer opvalt is de geringe opkomst, een verrassing voor zowel de deelnemers als de verantwoordelijken van NIRAS gezien het belang van het onderwerp en de relatieve media-aandacht ('Questions à la une', enz.). Omdat het proces geenszins als representatief² kan worden gezien, heeft dit hoofdzakelijk gevolgen voor de groepsdynamiek. Dat was het geval bij de dialoog van 20 april, die eerder een spel van vraag en antwoord bleek te zijn, zonder dat enige groepsdynamiek op gang kwam.

We merken evenwel op dat de verantwoordelijken van NIRAS, hoewel ze de magere opkomst betreuren, enerzijds toch tevreden zijn met de resultaten en er anderzijds niet van overtuigd zijn dat een groter aantal deelnemers ook betere resultaten had opgeleverd.

De deelnemers zijn overigens voor het overgrote deel universitair, wat aanleiding kan geven tot een bias. De informatie via mail (iVOX) lijkt het meeste 'vruchten' af te werpen, met als gevolg dat ook hier een bias optreedt vermits iVOX personen uitnodigt die bereid zijn deel te nemen aan panelonderzoek.

Met het oog op het verdere verloop van het participatieproces, met onder meer de organisatie van een burgerconferentie, is de moeilijkheid om voldoende burgers te mobiliseren voor deze problematiek duidelijk een probleem. Wanneer de opkomst te gering is en er een te groot verschil is tussen het aantal ingeschreven personen en diegenen die effectief deelnemen, komen de legitimiteit en de media-impact van het participatieproces in het gedrang. Het zou dus interessant zijn om zich, door een enquête via iVox, te buigen over de redenen waarom ingeschrevenen uiteindelijk niet opdaagden.

De organisatie van drie van de vier dialogen liep grotendeels parallel.

Het programma van het eerste deel van de voormiddag zag er steeds als volgt uit: inleiding en infosessie, de informatiemarkt en een eerste gespreksronde, waarbij de bekommernissen van de deelnemers centraal staan. De twee volgende rondes hebben

² De sociaaldemografische gegevens met betrekking tot de deelnemers aan de verschillende groepen, hebben enkel tot doel de groep te 'contextualiseren', zonder aanspraak te maken op enige representativiteit.

tot doel de prioriteiten vast te stellen de bekommernissen die tijdens de eerste ronde aan het licht kwamen verder uit te diepen.

De deelnemers konden met al hun vragen steeds terecht bij de verantwoordelijken van NIRAS. Hoewel de opstelling van de informatiemarkt werd gewijzigd, bleef de informatie doorheen de sessies identiek. Aan de PowerPointpresentatie werden enkele beelden toegevoegd met het oog op een beter begrip en visualisering van de voorbeelden.

De deelnemers zijn tevreden over de informatie die hun wordt aangereikt: niet te veel en niet te weinig, en relevant in het licht van de vragen die ze stelden. Deze informatie is voorts interessant voor het vervolg van het participatieprogramma, in die zin dat een zeker evenwicht moet worden nagestreefd in de informatie die vooraf aan de deelnemers van een consensusconferentie wordt verstrekt (deze generieke term verwijst naar het toekomstige participatieproces dat daar min of meer bij zal aanleunen).

Uit de gesprekken blijkt ook duidelijk dat bepaalde begrippen – onzekerheid, omkeerbaarheid, solidariteit, herinnering enz. – verder moeten worden toegelicht, verduidelijkt en dat dit leerproces tijd zal vergen. Deze informatie is relevant voor de voorbereiding van het komende participatieproces.

Alle deelnemers lijken globaal tevreden te zijn over de dag en in het bijzonder over het feit dat ze helemaal op het einde uiting konden geven aan hun bekommernissen en ervaringen. We wijzen er evenwel op dat de verantwoordelijken van NIRAS steeds aanwezig waren bij deze debriefing.

Tal van deelnemers gaven aan dat ze op de hoogte willen blijven van de opvolging van het hele proces en resultaat van de dagen in het algemeen. In die verband levert de website nauwelijks reacties op (geen positieve en geen negatieve). Ze lijken een proactieve communicatie naar hen toe te verwachten eerder dan dat ze zelf informatie gaan opzoeken.

6.1.2. Verschillen

De gemiddelde leeftijd van de deelnemers en de gelijkheid tussen man en vrouw zijn voor iedere groep verschillend.

Buitenbeentje is de dialoog van 20 april, die al vlug verzandt in een spel van vraag en antwoord.

Ook de ‘opstelling’ van de deelnemers is verschillend. Tijdens de eerste dialoog zijn de NIRAS-verantwoordelijken niet aanwezig tijdens het discussiegedeelte. Bovendien zitten de waarnemers in de cirkel van de deelnemers en kunnen ze de houding van de

deelnemers beter in het oog houden. Het feit dat ze ook actief aan het gesprek deelnemen zorgt er anderzijds wellicht voor dat ze minder objectief en minder aandachtig zijn.

Ook de resultaten lopen uiteen, hoewel sommige thema's steeds terugkeren. Als ze terugkeren, hebben ze niet hetzelfde gewicht. Een typisch voorbeeld: het probleem van de herinnering werd tijdens de eerste dialoog lang uitgesponnen, maar kwam bij de andere groepen veel korter aan bod. We mogen dus redelijkerwijs veronderstellen dat niet alle bekommernissen volledig in kaart zijn gebracht en dat iedere dialoog nieuwe informatie aanreikt (verzadigingscriterium).

6.2. Conclusie

Ondanks de magere opkomst bij alle dialogen blijkt het debat bij drie van de vier sessies toch productief te zijn geweest. Zowel de deelnemers als de verantwoordelijken zijn globaal tevreden.

Het proces voldoet aan de kwaliteitscriteria inzake transparantie (informatiemarkt, vragenronde met de verantwoordelijken), validiteit en relevantie. Op het vlak van de doelmatigheid van het proces werden de drie op de vier dialogen tot een goed eind gebracht. De neutraliteit (mogelijke biasen die de validiteit van de resultaten kunnen beïnvloeden) kwam verscheidene keren in het gedrang. De 'actieve' aanwezigheid van de verantwoordelijken van NIRAS, de deelname van de waarnemers of nog, de eerder sturende tussenkomsten van de facilitatoren moeten worden aangestipt, ook al gaat het hier om geïsoleerde feiten.. Al deze actoren waren zich bewust van hun interventies en de biasen die ze daarmee in het proces konden introduceren. Ze moesten roeien met de riemen die ze hadden en zich aanpassen aan de onvoorziene omstandigheden, namelijk de beperkte opkomst.

De voorwaarden voor het verwezenlijken van de allereerste doelstelling van het hele proces – de beslisser informeren – zijn dus grotendeels vervuld. De informatie die werd verzameld bij het in kaart brengen van de bekommernissen is bruikbaar, hoewel ons inziens nog onvolledig (verzadigingscriterium). Andere dialogen hadden misschien nog meer informatie kunnen opleveren. Dat zou ongetwijfeld het geval geweest zijn als de deelnemers talrijk genoeg waren geweest en bij iedere dialoog meer dan één groep had kunnen worden gevormd.

Uit de vragenlijsten die op het einde van de dag werden verzameld, blijkt dat de deelnemers erop vertrouwen dat NIRAS de resultaten optimaal zal benutten. Heeft het participatieproces bijgedragen tot een grotere geloofwaardigheid van NIRAS? Het antwoord op die vraag is niet meteen duidelijk, maar uit de gesprekken kunnen we afleiden dat de zichtbaarheid van NIRAS zeer gering was en er dus vooraf geen standpunt was met betrekking tot de betrouwbaarheid van de instelling. Het lijkt geen twijfel dat het samenwerken in een klimaat van 'geven en nemen' en wederzijds vertrouwen wel degelijk heeft bijgedragen tot de geloofwaardigheid van NIRAS.

De tweede doelstelling, namelijk het leerproces bij de deelnemers, werd zeker verwezenlijkt.

Eén vraag die als een rode draad doorheen de dialogen loopt, is in welke mate deze gesprekken een reële impact zullen hebben in het proces, hoe de dialogen effectief in aanmerking worden genomen bij de uitwerking van het Afvalplan. Het is te vroeg om die vraag nu al te beantwoorden. De impact van de dialogen zal te gelegener tijd worden geëvalueerd als men zich tot doel stelt de maatschappij verantwoordelijkheidsbesef bij te brengen met betrekking tot het afvalprobleem. Dat neemt niet weg dat de deelnemers erg tevreden zijn dat ze al in een vroeg stadium van het besluitvormingsproces bij dit proces betrokken werden. Hoewel ze niet weten welk gevolg aan de dialogen zal worden gegeven, zijn ze erg tevreden over hun deelname en zouden ze zonder aarzelen opnieuw deelnemen.